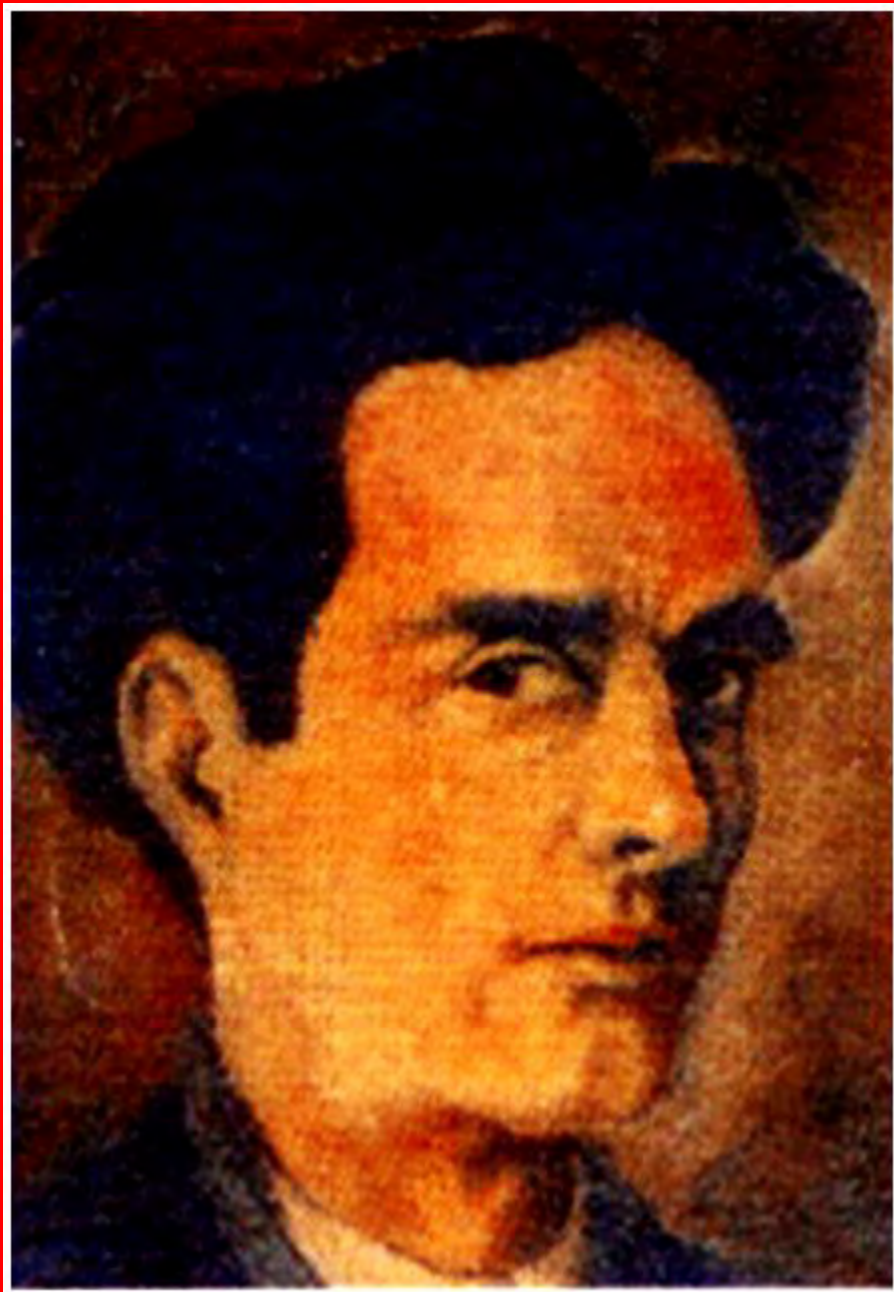

Lek Pervizi

Album me vizatime

shoqëruar me shënime dhe disa poezi
nga kampet e internimit

BIBLIOTHEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

Kopertina Autoportret i autorit në moshën kur ishte në kampin e Tepelenës e të tjerë.

Piktori i kampëve të vdekjes

Nga Agron Tufa

Mbi albumin e sapobotuar të Lekë Pervizit "Nga rrathët e ferrit", botim i ISKK, 2014)

Albumi që ju ofrojmë me këtë botim të Institutit të studimeve të Krimeve dhe Pasojave të Komunizmit (ISKK), na paraqet realitete të një Shqipërie fare pak të njohur, ndoshta vetëm nga ajo pjesë që mbeti apo një tepricë e vogël, që i mbijetoi skëterrës komuniste. Një pjesë përfaqësuese e këtyre pikturave që kemi mbledhur në këtë Album, i kanë mbijetuar ferrit komunist, fatmirësisht, bashkë me autorin e tyre, "piktorin e kampeve", siç është bërë zakoni ta quajnë, zotni Lekë Pervizin, piktor, shkrimtar, poet, publicist, historian e përkthyes, një arkivë e gjallë memoriale me energji të pashtershme, ndonëse udhëton drejt të 86-ve në moshën e tij. Lekë Pervizi është ndoshta mishërimi më i saktë i atij karakteri të papërkulshëm që kishte parasysh Atë Zef Pllumi për atë, që ndjen brenda vetes imperativin "Rrno, për me tregue".

Autori i këtyre pikturave, portreteve, grafikave e vizatimeve është gjallë, por jo të gjithë, e ndoshta pjesa dërrmuese e personazheve të lapsit e thënjgjillit të tij, nuk është më. Ata na vijnë si jehonë e një të shkuare tragjike e çnjerëzore falë mjeteve rrethanore që i fiksoi lapsi e thënjgjilli i bashkëvuajtësit të tyre, Lekë Pervizit.

Ata portrete, etyde dhe skena të populluara me dijetarët e fisnikët e Shqipërisë mbetën prore në fletët e zverdhura të piktorit të ri, që ndau të njëjtin kalvar vuajtjesh e kuraje me ta, për t' u madhura shpirtërisht e për të mos u përkulur para terrorit të policëve të kampeve, apo punës së rëndë dërrmuese që urisë shfjtyruese. Secili portret në këto krijime të piktorit bart diçka nga hijet e hadesit komunist dhe duket sikur rreh të çajë mjegullimën e kohës barbare, peng i së cilës mbetën. Dhe duke i njohur, ne na sëmbon një brengë shumë më e mprehtë, se ajo që shpreh në vargjet e tij lapidare poeti ynë i vjetër, Pjetër Budi:

*"Ku janë ata pleg bujarë,
që qenë përpara ne,
e ata trima sqimatarë,
të shpejtë si rrufe?"*

Kështu parakalojnë duke çarë mjegullimën e kohës përmes grafitit e thënjgjillit personalitetet e shkencës, artit, mendimit dhe fisnikërisë shqiptare - Reshit Mulleti, Ernest Dosti, profesor Ali Cungu, Ylber Starova, shkrimtari Mitat Arianiti, doktor Nedim Kokona, oficer Valentin Pervizi, Viktor Dosti,

(16) : Ibrahim Sokoli, filologu e përkthyesi prof. Guljem

Deda, Pjetër Bardheci, Dr. Sandër Sara, Loro Muzhani, Dr. Ali Erebara, Latif Spahiu e Eshref Frashëri, Tomor Dine, deri tek malësorët Llesh Dodë Gjini, Gjini Lleshi, Bajazit Kaloshi, mbesat e autorit Eva dhe Edi, nëna, dhe portretet e Bebës, që më vonë do të jetë bashkëshortja e tij, deri tek djemtë e piktorit Leonard, Dorian e Aurel Pervizi. Pikturat, vizatimet, skenat dhe etydet e Lekë Pervizit nuk u krijuan në kushte normale, për t'i paraqitur para syrit vlerësues të jurive në ndonjë përvjetor të partisë apo jubile

çlirimi. Ata fiksuan atë përditshmëri të kampeve të vdekjes, për të dëshmuar ekzistencën me tmerret e privimet e saj nën egërsinë e kërbësve dhe mizorive të policëve, siç na paraqiten në skenat e vizatuara brenda kampit dhe në punë të detyruar. Këto skena, grafika, kompozime janë lënda e errët e një përditshmërie të përzishme, që brezave të sotëm nuk arrin t'ua rrokë truri. Virtyti artistik është i mpleksur në këto krijime me ankthin e mbijetesës në atë mënyrë, sa bëhet i pamundur (dhe i panevojshëm) kufiri midis etikes dhe estetikes.

Në zhaurimën mortore që kanoset të pllakosë çdo natë kampet e Kuçit, Turanit, Tepelenës apo Porto Palermos, nuk ka kohë për ajgëtime estetike a stërhollime manierish, sepse në beft rri vdekja, në çdo çast: vdesin fëmijët nga uria dhe epidemitë, vdesin pleqtë e të rinjtë nga puna e rëndë dhe, në mbijetesën e çdo dite, mbledhet mbrëmjeve ky fis i naltë njerëzor për të biseduar për shkencën e artin, diskutohen vargjet e përkthyer nga poetë latinë e italianë, për të qëndruar me dinjitet përballë shuarjes së ngadaltë në këto kampe vdekjeje, ku kishin grumbulluar familjet me patriotike të Veriut të Shqipërisë.

Andaj dhe piktori i këtyre kampeve, Lekë Pervizi, i biri i një akademisti ushtarak, zâmadh në historinë e Shqipërisë mbretnore, kapiteni i klasit të parë, Prenk Pervizi, e ndjente peshën e këtyre grimçasteve të ikshme ku jeta e njeriut tretet fir, duke lënë një kujtim të vagullt, që zor t'i mbijetojë kujtesës. Dhe përmbushja e detyrës së kujtesës është një mision i lartë njerëzor, në çfarëdo realiteti të imponuar të ndodhesh.

Duke i fiksuar me ç' të mundë e si të mundë, Lekë Pervizi na e përvijon me dramacitetin e artit këtë detyrë njerëzore, pa i bërë apelin penelit të tij, në do t'i pëlqejë kujt apo jo. Dhe ky grimçast i fiskuar me përshkënditjen krijuese është shkarkuar me shpejtësinë e blicit të rrufesë dhe bart duhmën e shkrumbit të rrufesë, tashmë jo sipas imperativit të famshëm të Horacit latin - "kape çastin", por si në postulatit poetik e dramatik të poetit nobelist rus, Josif Brodskijt (gjithashtu një ish i internuar në BRSS):

"Ndalo grimçast! Ti s'je aq i bukur, sa ç'je i papërsëritshëm".

Tani, në kushtet kur ne, me plotë të drejtë, duhet t'u drejtohem këtyre vendeve të vuajtjeve e dhimbjeve, "Aushvicëve shqiptarë", si Vloçishtit, Beratit, Tepelenës e Porto Palermos, për turpin tonë të parrëfyeshëm nuk gjejmë më gur mbi gur! As burgjet drithëruese, as kampet e shfarosjes. Duket sikur kujtimet e atyreve, që i rrëfejnë këto mizori, kanë ndodhur dikur heret, në një pakujtesë që i përket, fjala vjen, periudhës para Krishtit. Sepse në këtë topografi me dhimba e sflitje njerëzore nuk ka mbetur një tullë, a një dërrasë.

Ajme! Nuk ndodhi si me vendet e tjera ish komuniste. Burgjet dhe kampet e shfarosjes nuk u kthyen në apele njerëzore të kujtesës. Në këtë vend ku u derdh gjithë egërsia e pashoqe e komunizmit, nuk u kujdes kush, jo për muze, por as për një tabelë të thjeshtë! Ish burgjet dhe kampet e internimit thuajse janë zhdukur nga faja e dheut, herë nën babëzinë e mbivendosjes së projekteve industriale, herë me mbivendosjen e projekteve bujqësore. Ka arritur momenti i turpit të madh, sa ne të mos identifikojmë më dot. Ajo që ka mbetur e vetmja gjumë për të dëshmuar, janë skicat e kampeve, portretet dhe etydet e Lekë Pervizit.

Në një bisedë të ngeshme që kemi pasur me autorin e krijimeve të këtij Albumi, zotni Lekë Pervizi na shpjegon, se rruga e tij pasionante për pikturën i qëndërprerë brutalisht në vitin 1950 kur e arrestuan bashkë me të vëllain, pa e mbatur dot Liceun.

Besa konkursin si gjithë të tjerët, megjithëse unë isha piktor. Mbaj mend Nexhmedin Zajmin që erdhi aty dhe më pyeti: "Ti djallë, ku ke studjuar përpara?" "Këtu në gimnaz", - gënjeva unë.

E kisha kalën për gjimnazin "Qemal Stafa". "Pse nuk të kam parë atje?" - tha Nexhmedin, sepse ai ishte profesor në atë shkollë. Me siguri mori vesh diçka, por, jo shumë, sepse unë insistova në timen.

Erdhi dita kur do të shpalleshin fituesit e konkursit dhe ishte edhe një si tip inagurimi. Shkova unë të shoh në listë dhe emri im nuk ishte i përfshirë. Ishte një listë prej nëntë a dhjetë vetësh. Ca miq të mitë që ishin aty, më thanë: “Ti rri aty mënjane, se shkojmë ne dhe dëgjojmë se çfarë thonë profesorët.” Kur njëri nga profesorët që ishin në juri shikoi listën, u shpreh i habitur:

”Një... Lek Pervizi, ku është? Pse nuk është emri i tij në listë?! Ne e kemi vënë në krye të listës.” “Do të ketë bërë ndonjë gabim sekretarja,”- i thonë të tjerët. Kur shokët më treguan këtë episod, atëherë zbrita poshtë dhe i them profesorit: “Si ka mundesi, profesor, që emri im nuk del aty në atë listë.” Ngeli. Dhe pastaj më tha me zë të lartë: “Shiko more djali, unë jam kryetar i komisionit prej gjashtë vetash që kemi shqyrtuar punët e gjithsecilit. Emri yt ka qenë në krye të listës. Po se çfarë ke ti me drejtorinë a se ç’ka drejtoria me ty, ne nuk e dimë. Prandaj ne detyrën tonë e kryem.”

“Ashtu ?! Falemnderit” – i thashë unë, dhe shkova tek drejtori dhe e pyeta se si ishte puna. Ai përpigëj të justifikohet me “jo kështu... e jo ashtu...” . Emrin e kishte Selman Kasapi. “Më vjen keq si i bëni këto punë. Pse nuk e shoh unë se ç’bëhet?”- i them. Ata ishin të gjithë hylmëz të ardhur nga kooperativat, dhe plani ishte që të pranoheshin me një pjesëmarrje formale në konkurs. Atëherë, drejtori u detyrua dhe e pranoi: “E vërtetë që ai vizatimi yt ishte i mirë”. Pastaj me tha: “Hajde pasditen e ditës tjetër, ora kaq..e kaq”. U rregullua puna, se s’kishin nga t’ia mbanin.

“Por kujdes, se gabimin më të vogël që do të bësh..”- nuk la pa më thënë. Kështu shkoi puna, që më në fund u futa në shkollë. Kam qenë shok i Sali Shijakut e të tjerë artistëtve që u bënë shumë të njohur më vonë, si: Kristaq Rama, Vilson Halimi, Vilson Kilica. Aty u afirmova. Isha nxënësi me i mirë, saqë më nxorrën edhe në tabelë të nderit, duke më ngatërruar edhe emrin madje; ma kishin vënë “Lek Pervaza”. Aty arrita të

(17) tërhiqja vëmendjen. Thoshnin çfarë ka ky fenomen që

vizatton më mirë se neve. Janaq Paço, skulptori i famshëm, në orën e plastikës u thotë nxënësve: “Interesant ky Pervizi! Si ju duket?” Ata nuk kishin se çfarë të thoshnin. Dhe më tha: “E di se si është puna, o Lekë? Ti përgatitu të japësh maturën.”

Unë i thashë “falemnderit profesor, por më mirë ta ndjek në mënyrë të rregullt se kam më përfitim.” Po, sigurisht, unë e bëra se s’doja të bija në sy duke e ditur sa çfarë halli kisha. Domethënë kishte dhe njerëz të mirë, si Zajmi, psh. Por më i miri ishte profesor Buza. Zajmi mund të kishte një lloj ideje të vagullt rreth meje, kurse Buza na njihte mirë pasi kishte mbarua në Firence, kur baba ishte inspektor i studentëve në Itali. Buza ishte nxënësi në Akademinë e Arteve të Firences dhe kishte lidhje me babën e kishte respekt të madh për të dhe familjen tonë. Ai na njihte mirë edhe për një arsye tjetër: familja e tij erdhi me rekomandim të Bajram Currit në Shqipëri, rekomandim që i vlejti edhe për shkollim e gjëra të tjera, duke qenë që Bajram Curri ka qenë mik i ngushtë i babës.

Duke bërë këtë rrëfim, nuk po mburrem me aftësitë e mia, por dua të tregoj se kishte njerëz të mirë që mundoheshin të të ndihmonin, edhe pse nuk mundeshin dot. Buza më thërriti vaçan një ditë dhe më sugjeroi të bëja vizatimet e disa dekoreve shqiptare që të përfitoja edhe ndonjë lek. Më dha një letër për të hyrë në Muzeun Etnografik dhe kur i bëra vizatimet, ai ngeli pa mend. “Bravo të qoftë!”- tha. Pastaj më ngarkoi të bëja kopertinën e një reviste për motivet Shqiptare që do shtypej në Çekosllovakia dhe më dha bojërat, më lloi dhomën në Institutin e Artit. Përzgjedhja bëhej me konkurs. Puna ime u pranua menjëherë. Pra, arrita që më ndihmën e tij, të bëja edhe ndonje lek më tepër. Dhe njëherë më sugjeroi që të përdorja emrin e ndonjë shoku, që të mos dilnin paratë në bankë me emrin tim, gjë që mund të binte në sy. E merr me mend se çfarë telashesh krijoheshin?

Kështu e disi stabilizova gjendjen. Por, atë kohë, të gjithë profesorët ishin dora jonë. Sadik Kaceli kishte familjen e vëllait të internuar në Berat. Kur bënë ekspozitën e parë të pesëvjeçarit, Kaceli më mori vetëm mua nga studentët e Liceut, për të punuar me të në ekspozitë. Ky ishte një favoritizim. Por, pikërisht në kulmin e favoritizimeve, më arrestojnë mua edhe vëllain tim, pa dhënë asnjë argument. Bëhet fjalë për muajin Maj të vitit 1950.

Duke u ndeshur në një moshë të re me përvojën e privimit, raskapitjes, urisë dhe vdekjes, arti i piktorit të ri Lekë Pervizi, i kalon menjëherë kapitjtë ëndërritës të fazave "romantike", që është karakteristikë për çdo piktor rishtar. Ai shndërrohet vetëdijshëm apo pavetëdijshëm në një bartës të kumtit që duhet të përcillte për njerëzimin, ashtu siç ka ndodhur, fjala vjen me Vladislav Sivekun, Francizek Reih-un, Jerzy Adam Brandhuber-in apo Jan Komsk-in në kampet naziste të përqendrimit në Aushvic. I përfshirë ai ata në realitetin e

përditshmërisë së kampeve më të tmershme shqiptare të shfarosjes, Lekë Pervizi i përshkruan ato në dëshminë e tij gojore, duke na sjellë koordinatat dhe detajet nga këto vende ku gjalluan e mbijetuan një pjesë e të internuarve. Prandaj po përcjellim një fragment të rrëfimit të Lekë Pervizit-narrator, për të pasur një ide se çfarë ishin këto kampe:

Tepelena ka histori të gjatë, se kur i hoqën nga Berati familjet për t’i dërguar në Tepelenë, nuk ishte krijuar akoma kampi i Tepelenës, por i strehuan në disa baraka në Turan, që kishin qenë baraka për italianët dhe në Veliçor. I kanë futur drejt e në rifuxbio, pa asnjë pajisje, asgjë fare. Kur i internonin njerëzit, i merrnin me rrobat e trupit. Të internuarit flinin në gurë ose mbi derrasa. Kur i morën në Turan dhe i futën në rifuxbio, ka qenë verë, korrik a gusht. Në këtë grup ka qenë edhe gruaja ime, foshnjë atëherë, sepse ajo ishte internuar me mamën e vet. I transferuan atje 40 makina, me rreth 2000 e ca vetë brenda, dhe i hodhën në rifuxbio, pa asnjë konditë, pa banjo ku edhe uji u jepej me racion nga një depo e madhe me cemento, me nga një sapllake në ditë.

Kjo situatë ka qenë në Turan. Për t’u larë s’kishte asgjë; u duhej të merrnin ujë nga një vije, por, që ishte edhe e pisët. Buka e te internuarve vinte nga Berati; ishte bukë misri. Pra, bënte gjithë atë rrugë dhe kur mbërrinte, ishte krejt e thërmuar dhe jo e gatuar mirë. Të internuarve iu jepnin vetëm atë bukë, nga 500 gramë në ditë. Në këto kushte, menjëherë, plasën sëmundjet. Kjo ka ndodhur në Turan, para se të zhvendoseshin në Tepelenë dhe mama kishte qenë aty.

Filluan të sëmuren në masë dhe vdisnin shtatë vetë në ditë, siç na ka treguar kushërira jonë, nëna e Ndue Palit. Mjek jo, ilaçe jo, ushqim jo, e si do të shkonte ndryshe?! Vetem brenda një nate, në një kazermë, vdiqën 33 fëmijë. Po vdisnin njerëzit me radhë. Gruaja ime, foshnjë ne ate kohë, ka shpëtuar kot. Ishte si “nata e pafajshëmve” në Bibël: sipas historisë, kur mori vesh mbreti Herod që kishte lindur ai që do zinte vendin, dha urdhër që të vriteshin të gjithë fëmijët e asaj moshe. Abdurrahman Kaloshi, një nga miqëtë tanë, tregonte se nuk i dilte kohë as për të hapur varret.

Çfarë të bënte komanda?! Nuk ishte faji i komandës. Urdhëri ishte se sa të vdisnin njerëzit, të varroseshin menjëherë duke u hedhur gëlqere sipër, e më pas t’u digjeshin rrobat. Ajo natë e tmerrshme u bë problem dhe erdhën një ekip me mjekë nga Tirana, të cilët kishin vënë duart në kokë nga skena e tmerrshme që gjetën. Ky tip internimi ishte teoria e Manush Myftiut, për të cilin ai zgjodhi Tepelenën. Gruaj ime ka qenë nga të paktat foshnje që i mbijetuan. Interesant është fakti që ajo qubet Xhuliana, por, ngaqë e ëma nuk dinte shqipen se ishte malazeze, dhe “bebja” këtu e “bebja” atje, asaj i ngeli emri “Beba” siç e njohin të gjithë të internuarit. Atëherë pasi erdhi komisioni, morën vendim dhe e zhvendosën kampin ushtarak në Tepelenë, në kazerma të shtruara me shtretër druri dykatësh. Një kazermë mbante më shumë se 600-700 vetë.

Nganjëherë edhe 1000 vetë, se të vegjëlit zinin pak vend. Aty filluan tu jepnin dy lugë supë në ditë dhe e kthyen bukën në bukë gruri. U përmirësuan disi kushtet. Por, filloi puna e detyruar: nga 15 vjeç e lart filluan punën, që ishte punë kafshërore nga mëngjesi deri në darkë, duke prerë e transportuar dru në kurriç nga malet e Tepelenës. Kjo ishte veçanërisht e rëndë për gratë. Të aftë e të paafte për punë, nuk donin të ia dinin. Norma ishte sa të donte polici. Burrat i vinin të mbanin shtylla: një pjesë i prisnin, dhe një pjesë i transportonin në kurriç.

Mes tyre më kujtohet një Dom Nikollë Mazreku, intelektual, por, i fortë me trup. Valentini tregon se si merrte për vetë pjesën e trashë të trungut, dhe nuk ia linte atij, për t’i lehtësuar barrën. Borë e dimër, nuk donin t’ia dinin fare. Filluan edhe këtu të vdisnin njerëzit, dhe duke vdekur kërkonin bukë. Kam qenë një aty. Po të ishte fëmija mbi 4 vjeç, nënat i çonin në punë, përndryshe ngarkonin me punë rrotull në kamp, si: të shkonin e të merrnin dru për furrat a të punonin në një perimore që Dega e Brendshme e kishte bërë për vetë. Të njejtën gjë edhe për pleqtë. Por, higjiëna që ishte më e mirë se në Turan, i shpëtoi të internuarit në Tepelenë. Këtu, kazermat italiane kishin një banjo, dhe kushte më të mira shtetërore.

Ky Album është një ndër dëshmitë që i ka rezistuar kohës. Le ta marrë gjithkush si dëshmi, si art i mbijetuar, si shkas për të menduar mbi eciminë e konservuar në eshtra të komunizmit shqiptar mbi elitën dhe aristokracinë mendore e shpirtërore të kombit tonë, mbi ata që shënuan një çarje të thellë e zor të riparueshme midis Veriut e Jugut, midis të krishterëve e myslimanëve, midis kohërave e brezave. Dhe, padyshim, se të mbetet ky Album, si homazh për ata që nuk arritën të mbijetojnë kampeve komuniste të vdekjes

Dy fjalë të Autorit

Vjen pyetja se si ka qenë e mundur që vizatime të tilla të krijoheshinn në kushtet e kampeve të internimit. Një vrejti ma se e drejtë, e shprehur ashtu pa i njohur rethanat si dhe personin që i doli zot asaj pune, në kushte jashtëzakonisht të vështira. Nga pikëpamja e kushtëve rezulton e pamundshme që një i dënuar i mbyllur në ato kampe, aq ma tepër një piktor, të arrinte të bënte vizatimet që po paraqesim në këtë album special. Ai tashmë ishte një neri i dënuar dhe si rrjedhim dhe një piktor i ndaluar. Për deri sa e kishin hequr me dhunë nga studiot e Liceur artistik dhe mbyllur në një kamp të rrethuar me tela me gjëmba. Në izomim të plotë nga bota e shoqëria. Krijimtaria e tij artistike kishte marrë fund, pa shpresë gjallërimi. Ndërsa themi se është diçka tjetër që ndërhyr në marrëdhënjet e shoqërisë njerëzore, qe zakonisht i dedikohet fatit, dhe për besimtarët Perëndisë. Tani unë i nënshkruari që i kam bërë ato vizatime, pra unë e pyes vetën se si arrita ta bëj atë punë, ashtu vetvetiu apo si i shtyrë ose i urdhëruar. Nga kush e përse? S’kemi ndërmend të hyjmë në një bisedë mjaft të thelluar për të justifikuar ose përcaktuar rethanat që e benë të mundur atë punë. Nga një anë duket fare e thjeshtë të thuhet, e po me që ishte një far piktori, ishte i destinuar të vizatonte. Eh jo, s’mund t’i jepet arsëye veprimit pa njohur shkaqet që e krijuan atë mundësi. Së pări në vetvete unë kisha ndjenjën e kundërshtimit ndaj të keqës, që në këtë rast ishte diktatura komuniste, ndaj së cilës ushqeja urretje të thellë, me bindje dhe jo qorrazi. Ky shpirt kundërshtimi lidhej edhe me një kokëfortësi mos nënshtrimi. Lidhej edhe me familjën, me prejardhjen e saj kundërvenëse ndaj pushtimi të egër e të gjatë turk. Fisi ynë e kishte kundërshtuar atë pushtim me armë e me qëndresë të pamposhtur. Këto rethana krijonin një far krenarie, dhe jepnin forcë t’i kundërvihësja sistemi të urryer komunist që po bënte krime të rënqethshme, më mizore se të një pushtuesi të huaj. Sigurisht qenja piktor s’vinte vetëm nga që kisha prirje në atë drejtim, por kisha kalue një kurs pikturë, që në moshë të re, kur vazhdoja shkollën në Romë. Kursin e jepte një artist austriak, Hans, ku përveç meje ishin dhe të tjerë nxenës italianë. Nga ana tjetër, unë vetë merrësja me vizatime nga albume të posaçëm e stërvitësja duke kopjoja vepra arrtistësh të njohur. Para se të arrëstohësja, pata fatin të shpëtoj pa u internuar, dhe bëra si bëra dhe arrita të hyj në Liceun Artistik, me konkurs. Ku, s’e them për t’u mburrur, u imponova, dhe përgatitësja të jepja maturën, i inkurajuar nga vetë profesorët, artistë të afirmuar si Abdurahim Buza, Sadik Kaceli, Janaq Paço e Odhise Paskali, Nexhmedin Zajmi, etj. Ndodhi katastrofa. Fati ndërhyri dhe u arrëstova e u degdisa fill e në kalanë e Portopalermos, një skëtërrë. Ku s’ekzistonte as letër as laps, veç sytë dhe kujtesa. E them këtë sepse aty krijova me mend disa poezi e vizatova me sy kalanë e ambientët e saj. Dihet se syri i piktiorit ia kalon çdo aparati fotografik. Por ajo kala nuk u shemb as dëmtua e mbetej dokument i gjallë, burg i zi. Siç thamë, fati lot rol në jetën e veprimet e njeriut. Rrethana të çuditshme e të papritura u krijuan që na hoqën urgjentisht nga kalaja e Palermos e na përplasën në kampin famëkeq të Tepelenës. Për këtë kamp është folur mjaft, por faktikisht ka humbur çdo njohuri rreth tij, ku pas një gjysmë shekulli kanë mbetur vetëm disa mure të rrënuar. Asgjë tjetër. Siç dihet në Tepelenë, të internuarit bënin punë të detyruar si kafshë bartëse, dru, gurë, shtylla etjera materiale të rënda. Barkbosh e lecka lecka. Në këto kushte edhe unë s’i shpëtoja dot atij trajtimi, dhe isha i detyruar si gjithë të tjerët t’i nënshtröhësja asaj pune shtazarake. Kur papritur ndodhi diçka e çuditshme. Në duart e mija u shfaq një infeksion me disa plagë të papara e pādëguara. Kjo gjëndje çuditi dhe xhelatët dhe u hoqa nga lista e punës. Kjo u përfiorcua nga raporti i mjekut që vinte në kamp, që pati “mëritën” të me shpallte “kufomë e gjallë”. Së gjithës i vuri kapak raporti i doktorëve të Gjirokastrës, ku më kishin çuar për kontroll radioskopik dhe analiza. Se ç’far raporti kishin lëshuar doktorët atë e dinte vetëm komanada dhe mjeku i

kampit. I cili më kishte qit jashtë përdorimit. Përfundimi mbeta i përcatuar taman si “kufomë e gjallë” e s’më nxorën në punë. Ndërkohë isha bashkuar me nanën dhe vëllain Valentin, që kujdesëshin për mua. Deri këtu asgjë për t’u shënuar për aftësitë e mija piktorike. Ne qëndronim në qoshën në fund të kazermës Nr. 1, nga ana jugore. Prej aty sundohej e gjithë struktura e kazermës dhe të stivosjës aty të dënuarve, pa dalimm moshe e seksi, burra e gra, pleq e plaka, nëna me fëmi, vajza e çuna adolëshentë. Që mjeshtria ime si piktor të dilte në shesh u bënë shkak tre vëllezërit Qullhaj nga Librazhdi, që u ishte vra aksidentalisht vëllai më i ri në kampin e Tepelenës. Ata kishin qenë me ne të tjerët në kalanë e Portopalermos ku e kishn marrë vesh për mua si piltor. Mu lutën që t’iu zmadhoja një foto të vëllait. Më sollën një fotografi leter-njoftimi, një fletë letre të zakonshme e një copë laps. Zmadhimi doli mirë, dhe ata s’dinin ku të më vinin. Me bashkimin me nënën disi e mora veten. Pavarësisht nga sa tregova më sipër, unë isha dobësuar, a katandisur pët të ma qarë hallin. Ardhja e nënës, më mundësoj një përmirësim të dukshëm që të mos quhësja më “kufomë e gjallë”. Në këto kushte i bëra asaj një portret me laps në një copë letër dhe dy vizatime Valentinit. Kështu vazhdova me kushërijt e njerëz të tjerë që rrinin me. Ndërkohë kisha vizatuar nga struktura dhe jeta në kazermë. Pamjen e skelëve ku rrinin të internuarit. Figura të ndryshme grashë e burrash që rrinin aty përrreth. Në mungesë letre, kisha porositë disa pleq që të më ruanin letrat e kaushëve të duhanit, që ata blinin, ose ua sillnin me pako njerëzit e tyre.. Kështu unë kisha një sasi të mirë vizatimesh nga jeta e struktura e kazermës ku rrija. Të katër kazermat ishin të njëllojta. Të kishin shpëtuar gjithë vizatimet do kishte qenë diçka e jashtëzakonshme. Por ç’ndodhi ? Dikush (që e mbanin si spiun) i thotë nënës, kujdes se e kam pa Lekën që shkruan e vizaton. Të dielën bëhët një kontroll i madh nga policia dhe tre oficerë të sigurimit. I mblodhëm vizatimet e poezitë e shkruara, që nëna i mori e tinëzisht shko i dje të zjarri që kishin ndezë disa gra mirditore për me la teshat e fëmijëve. Aty se si iu dha asaj, dhe i ndau disa vizatime dhe ua la grave që t’i fshihnin diku, sa të kalonte kontrolli. Këtë unë e mora vesh më vonë. Kontrolli u bë pa telashe e incidente. Kur u qetësua pûna, nëna mi solli vizatimet që kishin shpëtuar, potretin e saj e ato të Valentinit, si dhe nja katër të burrave që rrinin afër nesh. Kishin shpëtue edhe disa skica nga pamja e kazermës. Mrekulli ! Ato që paraqitën në këtë album special. Në konditat e mëpastajsme kur dolëm në Belgjikë, vizatimet rueshin në shntëpi si kujtime të asaj kohë mizore. Unë s’i vija ndonjë rëndësi, veç i botoja herpasherë ne revistën Kuq e Zi. U bë shkak një mik, Tanush Mulleti, të cilit, kushërir, Rëshit Mulleti, i kishte thenë së Leka në Tepelenë ka berë vizatime te kampit. Kështu vizatimet u benë të njohur ne u botuan në një Album të posaçëm, me titull « Në Rrathët e Ferrit », nga Istituti i Studimit të Krimëve të Komunizmit » ISKK, nën kujdesin e drejtorit Agron Tufa dhe kontributin e Fondacionit Konrad Adenauer. Album që bëri përshtypje dhe që me vizatimet tregutëse bëri të njohur kampin e tmerrshëm të Tepelenës, për të ciln flitej por s’dihej asgjë. Ky ishte suksesi dhe çmimi më i lartë që i ipej një piktori që diktatura kërkonte të i ndalonte çdo orvajtje krijuese. Por piktori tregoi shpirtin e vullnetin e pathyeshëm, që edhe në ato kondita të pamundshme të bënte të pamundurën. Kryesisht për kampin e Tepelenës, por dhe për kampet e tjerë, që u bënë të njohur nga vizatimet. Ku rëndësi qëndron edhe ne faktin, se asnjë rast i tillë tjetër s’ka ndodhur në kampet famëkeqë të Gjermanisë e Bashkimit Sovjetik, që një dorë piktori t’i ketë vizatuar drejtpërsëdrejti në ato kushte dënimi. Një meritë unike e padiskutueshme. Kaq sa për një paraqitje të këtij numëri të posaçëm apo special, kushtuar vizatimeve të piktorit të kampeve të vdekjes, siç dikush më quejti. Përveç vizatimeve, në ato kushte unë kisha krijuar edhe disa poezi, të cilat i mësoja përmlendësh, dhe disa i kam paraqitë në këtë album, si shoqëruese të vizatimeve.

Nga Libri « Gjurmë të Humbura »

Poezi nga burgjet e kampet. te krijuara në te njetën kohë e kushte të vizatimëve.

Tinguj të kobshëm

Poezi e parë përmendësh, ditën e arrestimit, në një qeli të burgut të Tiiranës, 10 maj 1950.

Pushuen kangët e gëzueshme të rinisë
tashma
shpejt filloi në zemrën time brenga
tinguj të kobshëm
fillon të nxirrë
prej lahutes
tinguj të përvaishëm
prej lahutës së kohnave
tinguj hapash
që vijnë lart e poshtë
tinguj gjymtyrësh
që zvarriten
gjymtyrësh rrënkuese
në të zymtat
qeli
tinguj britmash
vikamash
tinguj të ngjirrun
psherëtimash
grahmash
tinguj hekurash
llozash
prangash
tinguj kërcëllitës
trokitës
qizmësh e
kundrash
xhelatësh
policësh
rojësh
tiinguj batarësh
në ato mëngjese pa ngjyrë
te një zall
te një breg
te një lumë
i cili vrapon i lëmëritun
me frikë
me tmerr
e fshehtas
tinëz
në valën e tij të vrullshme
gjak herojsh
gjak trimash
merr
skuq
shkumbën e bardhë
tinguj të përziem me gjak
tinguj të njomun me lot
me djersë
tinguj që kumbojnë
kobshëm

tinguj mortorë
tinguj të përvaishëm
nanash
nusësh
motrash
fëmijësh
prej thellësisë së shpirtitnave
të brengosun
prej thellësisë së zemrave
të lëndueme
tinguj të kobshëm
tinguj të vrazhdë
nxierr
tashma
lahuta e lashtë
lahuta e kohnave
pushuen kanget e gezueshme te rinise !

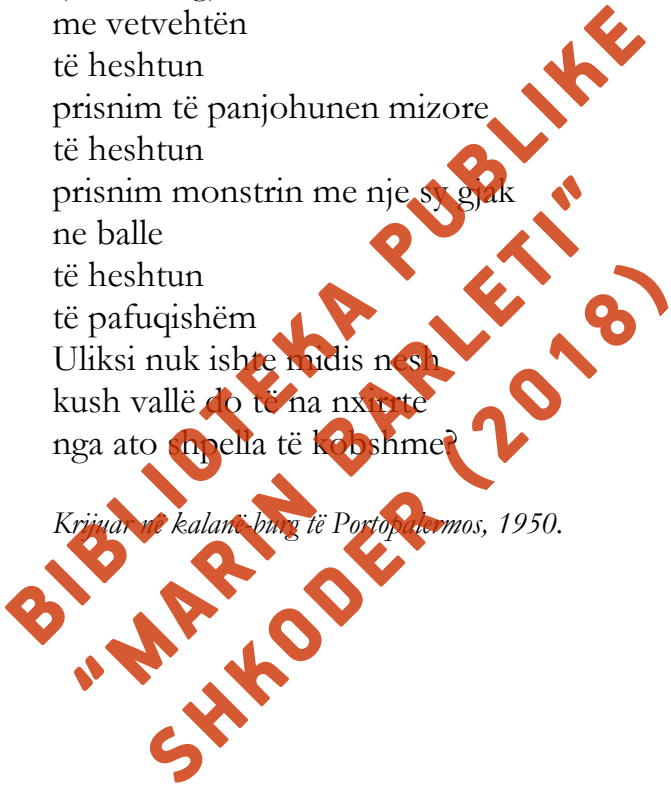
Arrestimi, qeli, burgu i Tiranës, maj 1950.

Shpellë e Polifemit

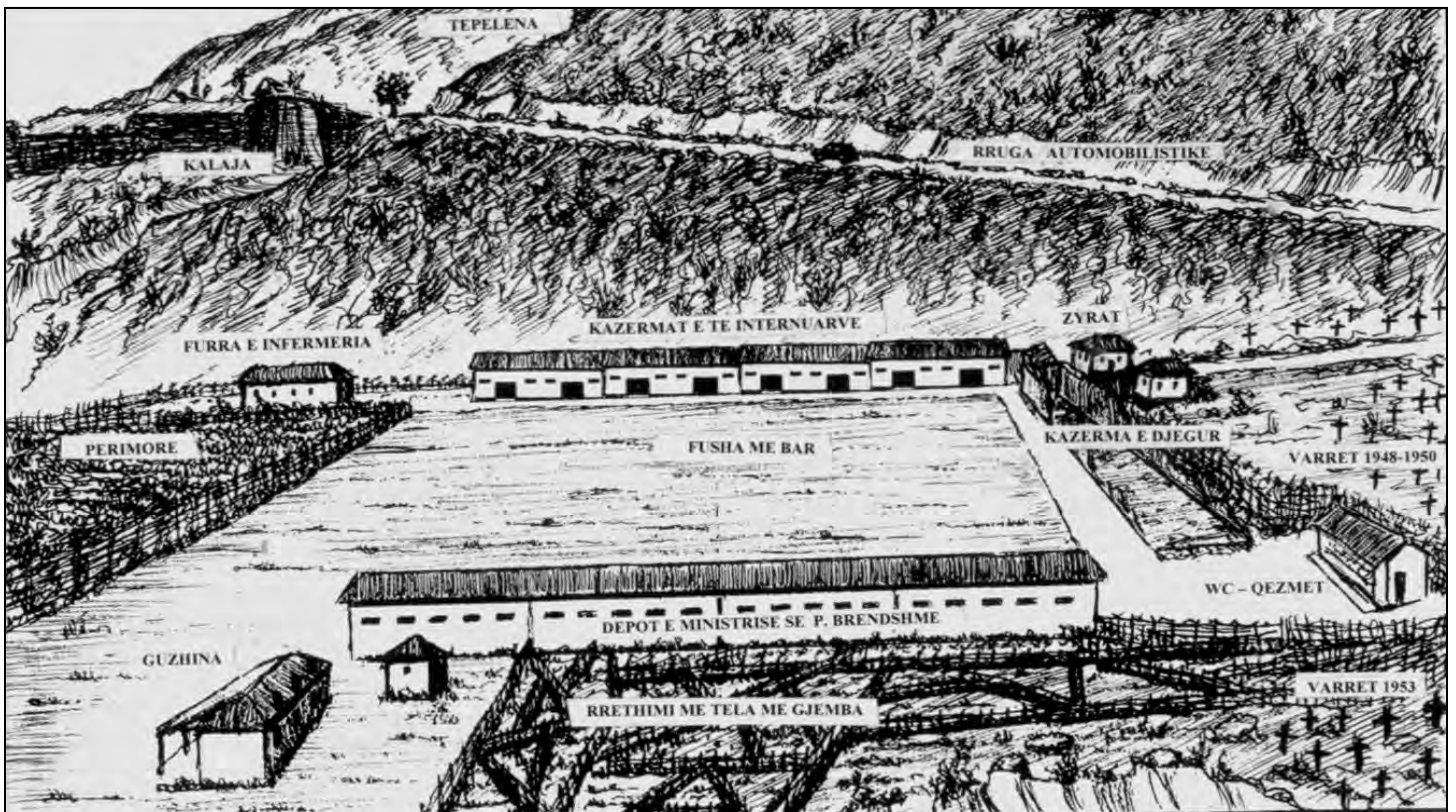
Ciklopin Polifem prisnim
që të zgjaste duert përbindëshe
e të na gllaberonte të gjallë
tallazët e detit Jon
na shoqnonin me vajtime ngashruese
qanin hallin tone vallë ?

Ne
të pllakosun në zgavrat shkambore
ku sundonte errësina
sundonte mjerimi
gjith ankth
gjith frikë
rrinim bri njeni tjetrit
të heshtun
flisnim apo recitonim
fjalë e vargje
me vetvehtën
të heshtun
prisnim të panjohunen mizore
të heshtun
prisnim monstrin me nje sy gjak
ne balle
të heshtun
të pafuqishëm
Uliksi nuk ishte nudis nesh
kush vallë do të na nxirte
nga ato shpella të kobshme?

Krijuar në kalani burg të Portofolimos, 1950.

PAMJE E PERGJITHESHME E KAMPIT TE INTERNIMIT TE TEPELENES

Vizatim sipas originalit, të kampit të Tepelenës, siç ishte asokohë, me kazermat dhe ndertesa të tjera të ushtrisë italiane, i rrethuar me gardhiqe me tela me gjemba, për të penguar çdo tentativë ikje. Janë shenuar me kryqe edhe ku ishin varret, të cilët u hoqën disa herë dhe vendi u punua me buldozer e traktor, mbjellur me tershërë, për t'i zhdukur e mos të mbeste shej prej tyre. Kjo ishte apoteoza e kriminalitetit të diktaturës komuniste.

KAMPI I TEPELENES

Përshkrim

Në këtë kamp vdiqen shumë fëmijë e pleq, e te internuar te tjere te cilëve nuk u gjenden varret që u hoqën disa herë nga një vend në tjetrin, duke e punuar fushën me buldozer e traktor për t'i zhdukur fare. Kjo tregon shpirtin kriminel të komunistëve të vetëdijshëm për krimet e tyre dhe që përdornin çdo mjet për t'i fshehur para botës. Kazermat ishin me permasa cikloprike, 30 x 14 metra e mund te permbanin mbi 600-800 vetë, sepse kishte shumë familje me femije te vegjel, qe zinin më pak vend.

Se pari duhet thënë se kampi i Tepelenës u krijua në shëmbëll të kampeve të Bashkimit Sovjetik, si Siberia, por në permasa të reduktuara me shkallën 1 : 10.000, ose më tepër. Në fakt ishte hapur fjala (thashëtheme) kur filluan internimet e para më 1945, se qeveria komuniste shqiptare kishte vendosur t'i grumbullonte te internuarit dhe t'i niste për në Siberi, me anijet Ruse. Kjo nuk ishte ndoshta ndonjë lajm i vërtetë, po ama njerëzve u kishte hy frika se një gjë e tillë mund të ndodhte, duke i njohur huqet kriminale të komunistëve shqiptarë, që ua kalonin edhe atyre të bolshevikëve të Stalinit. Por me që nuk ndodhi, atëherë, partia e qeveria (largpamëse), vendosën me krijue një Siberi të reduktuar në një kamp të rrethuar me tela me gjemba, në fushën poshtë kalasë së Ali Pashë Tepelenës, ku ishin disa kazerma italiane, që kishin shpëtuar nga shkatërrimet e luftës italo-greke. Por kjo histori është pak me e stergjatur.

Fillimisht ishte Berati që u bë qendra e grumbullimit të familjeve të mëdha, dhe me kohë aty u grumbulluan të gjithë familjet e të arratisurve të veriut të çdo shtrese qofshin. U jepnin vetëm 500 gr. buk misri dhe duhet të gjenin vetë banesë me qëra. Anbsurditete. Duke qenë se numëri i tyre filloi të shtoej, u shpik puna e detyruar në ferma e në objekte ndërtimi në Kuçovë, pa pagesë e vetëm me atë racion prej 500 gr buk misri. Populli i Beratit sillej shumë njerëzishëm ndaj këtyre njerëzve fatkeqë në kundërshtim me autoritetet, veçanërisht ato të partisë, të policisë e të Degës së P. Brendshme, që sillëshin shumë egër e shumë harbutshe ndaj njerëzish krejtësisht të pafajshëm, që për më tepër ishin motra e vëllezër të tyre. Me prishjen e Jugosllavisë më 1948, u hapën kufijt për të arratisurit e për banorët kufitarë, që filluan të kalojnë në Jugosllavi. Numëri i të internuarve u shtua shumë. Berati u bë qytet i internuarish. Nuk vonoi dhe në një mbledhje të shtetë urgjente të katër kriminelëve në të regjistruar të byros politike, me Enver Hoxhën në krye, Mehmet Shehu, Josif Pashko e Manush Myftiu, ku ky i fundit emrohet drejtor i burgjeve e kampëve. E para punë që bëri ishte krijimi i kampit famëkeq të Tepelenës, ku do të mbyllëshin të gjithë familjet e konsideruara të mëdha të veriut, bashkë me shumë familje të tjera, po të krahinave veriore, ku përparësi kishte Mirdita për nga shumica dërmuese e grave e fëmijëve, dhe zonat kufitare. Pra, krijimi i një kampi që

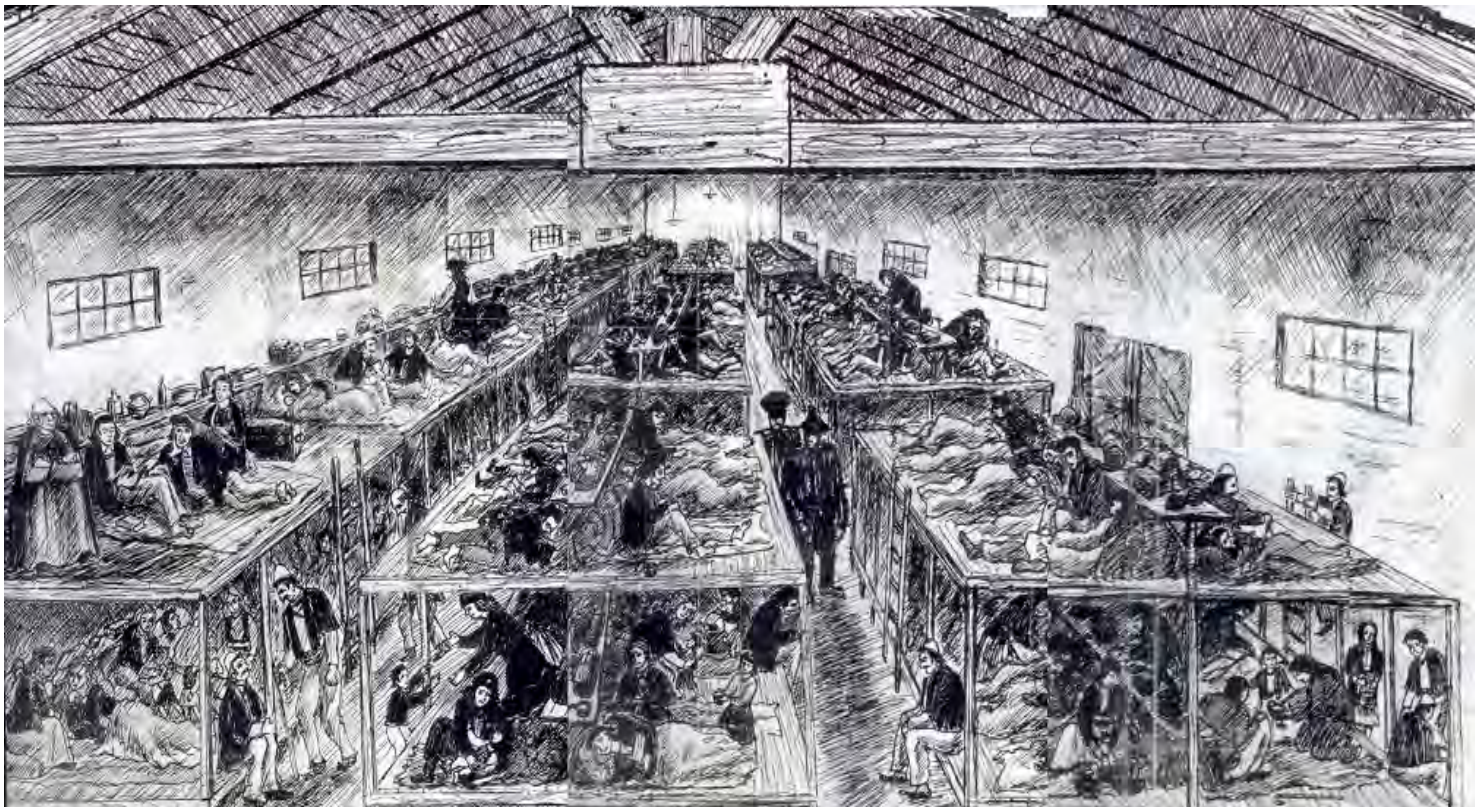
t'i jepte fund nje herë e mirë pranisë mbi tokë të atyre që partia e qeveria kishte damkosë me emërtime të ndryshme, varg e vistër : reaksionarë, borgjezë, tradhëtarë, të dekluar, armiq, të shitur te imperialismi amerikan, carista, titista, etj. etj. epitete te këtij lloji. Shoku

« Manush » në mbledhjen e Beratit, 1944, kishte arritë të propozojë që me të marrë pushtetin në dorë, t'i qerojmë hesapet me kundërshtarët (meshkuj) duke i eliminuar fizikisht të gjithë nga 12 vjeç e lart. Kjo s'u kishte vra mirë veshin, për çudi, shokëve të tij të luftës. Por më vonë kur morën pushtetin, shokët e partisë, duke ia njohur shpirtin katil, i besuan detyrën e drejtorit te burgjeve e kampëve. Ia kishin gjetur kasapin vathit të dhenve. Një titull që i shkonte fort për shtat, pavarësisht se nga origjina i përkiste nje familje fetarësh. Ç'nuk ngjet ne këtë botë ! Edhe i merhumi diktator vinte nga një familje klerikish musulmanë, hoxhallarë den baba den.

Për krijimi i një kampi me përmasa të mëdha ku do të mbyllëshin me mija qenje njerëzore te pafajsme (këtë e dinin mirë shokët e byrosë politike) me tipare shqiptare, kërkonte organizim paraprirës. Për këtë punë as që e vriste kokën shoku Manush. Si u vendos ajo punë, menjëherë u mobilizuan automjetet e ushtrisë, kamiona, për transferimin e të internuarve nga Berati në Tepelenë, më se 40 kamionë, 2.500-3000 njerëz. Të internuarit arritën në Tepelenë, duke paguar kurbanin e kësaj ngjarje, me dy të vdekur (qifti Petrela) e shumë të plagosur nga përmbysja e një kamioni. Siç thamë, qeveria (shoku Manush) nuk kishte përgatitë asnjë lloj kampi të rregullt, dhe i përplasi të internuarit në disa baraka të ushtrisë italiane gjysmë te shembura në Turan, te tjerë në Veliçot e të tjerë në Memalijaj. I futën ndër këto barake, rifuxho, drejt e mbi shtresën e betonin. 500 gr. bukë misri që vinte nga Berati, krejt e coptuar. Ishte verë, gusht. Buka, e gatuar keq, mykej menjëherë. Ujë të pijshëm me racion. Një rreke që kalonte mes kampit, ishte krejt ndyesira. Struktura e kondita higjienike zero. Mjekë asnjë, e mjekime hiç fare. Plasi dizanteria kolerike, e filluan te vdesin pleqt e fëmijët, njeri pas tjetrit. Shtatë në ditë vdisnin në tre kampet. Por do te ndodhte më e hatajshmja. Një natë prej netësh, mes lemerisë, vajtimeve, britmave e kujës së nanave vdiqen 33 fëmijë ! Po, 33 foshnje të njoma ! Shumica e grave ishin nana të reja, më foshnje në gji. Nanë kërcunat, mbeten pa fëmijë e pa burra ! Disa ishin vvarë, të tjerë ishin arratisur jashtë shtetit. Dikush e beri problem kete situatë të tmerrshme. U duk një komision nga Ministria e Brendshme. Atëhere u vendos që kampi të krijohej te kazernat italiane poshte kalasë së Tepelenës, që ishte më i përshtatshëm, sepse kishte struktura higjienike, kishte ujë, kazernat ishin të mirëmbajtura e ishin pajisur me skele shtretërisht prej druri. Kishte një infermeri e një furrë buke. Një mjek mund te vinte nga Tepelena herë pas here. Dhe kështu, të gjithë të internuarit u grumbulluan në atë kamp, i njohur botërisht si Kampi i internim dëbimëve i Tepelenës. Pavarësisht nga këto përmirësime, vdekja vazhdonte te kornte për ditë mbi ato të pafajshëm. Të pa ushqyerit, të ftohtit, semundjet, veçanërisht dizanteria e mundimet, korrnin vdekje çdo ditë, dhe shpejt fusha para hyrjes së kampit e para zyrave të policisë u mbush me varre te panumerta. Një i madh i partisë (thuhej vetë Enver Hoxha) që kishte kaluar rrugës sipër kampit, kur i pa gjithë ato varre dhe kur e mori vesh se të kuj ishin, dha urdhër të

hiqeshin shpejt e të degdisëshin diku tjetër, larg rrugës së makinave e syve të njerëzve, që mund të ishin edhe sy vizitorësh të huaj. U bë transferimi i varrëve te bregu i lumit të Bençes, sipër urës. Me këtë lëvizje, një pjesë e mirë e varrëve mbeti pa u çvendosë, sepse t'afërmit ose ishin liruar ose ishin transferuar ne ndo një kamp tjetër si ai i Porto Palermos, degë e kampit të Tepelenës. Fusha u kalue me buldozer e traktor dhe u mboll tërshërë. Kështu u zhduk çdo gjurmë varri. Por edhe varret e Bençes u hoqën, ato që nuk i kishte marrë lumi, dhe u vendosën në një bregore jashtë telave në fund të kampit. Kështu u krye edhe zhdukja e varrëve, që qeveria e partia të dilnin me duar të lara. Ndërkaq, sipas shokut Manush Myftiu, ishte krijuar puna e detyruar. Ata që konsideroheshin t'afër për punë, 15-60 vjeç meshkujt (gratë 15-50), ishin të detyruar të raskapitëshin nga agimi deri në mbrëmje vonë në transportin në kurriz të druve, pllaka guri, pleh, gurë zalli, gra e burrat. Këta të fundit më tepër në transport në krah trungjes, trupash e shtyllash te çdo lloj, shkurt me krye punën e kafshëve bartëse, mushka, kuaj e gomarë. Në Tepelenë pati raste vdekje nga uria, ku i vdekuri në grahmen e fundit, në vend që të luste Zotin, psherëtiste... bukë, bukë, bukë ! duke shtrenguar pas gjoksit racionin e bukës si t'ishte një relike e shejtë. Ajo që të binte në sy në Tepelenë, ishin gratë e fëmijët, që përbenin shumicën dermuese. Pastaj pleqt e plakat. Shumë ishin të rejtat e të rinjtë të rritur ne kondita kampi, që ishin internuar që më 1945 në moshën nga 1 deri 10 vjeç. Më pak ishin burrat, sepse shumica e tyre mbushnin burgjet. Në Tepelenë, nga 1950 filluan të sillnin njerëz që kishin kryer denimin fillestar 5 vjeçar. Ndër ta disa intelektualë. Më 1952 i hoqën të gjithë t'afër për punë, burra e gra, afro 400 vetë dhe i shpërndanë në punime ndërtimi, kryesisht Dega të Brendshme e burgje. Disa i grumbulluan në fabrikën e Tullave në Tiranë. Vendin e tyre e zunë të internuarit nga jugu, që ishin në kampet e Valiasit, Kamzës e të Krujës. Kampi famëkeq i Tepelenës qëndroi gjashtë vjet dhe u mbyll më 1954. Kampi u hoq se çështja e kampeve iu ngrit Bashkimit Sovjetik që përfaqësonte Shqipërinë OKB. Të internuarit u grumbulluan të gjithë në fushën e Myzeqesë të Lushnjës të shpërndarë në disa sektorë-kampe të fermës 29 Nëntori, që u krijua në sajë të krahëve e të mundimeve të internuarve, të kthyer në skllevër e bujk-robër të shekullit njezet. Shkrimtarët e ndryshëm dhe gazetarët shqiptarë të "demokracisë" duhet të merreshin më tepër me keto ngjarje renqethese që përfshinë Shqipërinë gjatë regjimit gjakatar e barbar të diktaturës komuniste, se sa me doktrina politike të kota, me romane të pështira e të pa emër, të pa përmbajtje e te pa kuptim, shpifarakë e neveritës. E aq më keq, kur vazhdohet të vlerësohen ato shkrimtarë që i shërbyen me veprat e tyre diktaturës komuniste, që po bënë kështu me motrat e vëllezërit e vet. Një nga këto shkrimtarë, kishte shkruar një roman me titull "Gjenerali i Ushtrisë së Vdekur", kushtuar mbledhjes së eshtrave të ushtarëve italianë, ndërsa ky lloj shkrimtarësh (pa soder shqiptare) e dinte shumë mirë, që një ushtarë tërë i vëllezërve të tij shqiptarë ishin vvarë mizorisht nga komunistët e s'u dihetshën varret. Vallë, cili gjeneral do të kërkonte ? E cili shkrimtar do të shkruante për ta? Nuk ka më turp e poshtërsi për një shkrimtar apo historian shqiptar që në veprat e tyre t'u ngrenë lavde kriminelëve e xhelatëve, dhe aq më keq atij lloj diktatori të paskrupull e paranoiak që e trajtoi popullin e vet si t'isht bagëti e jo qenje njerëzore.

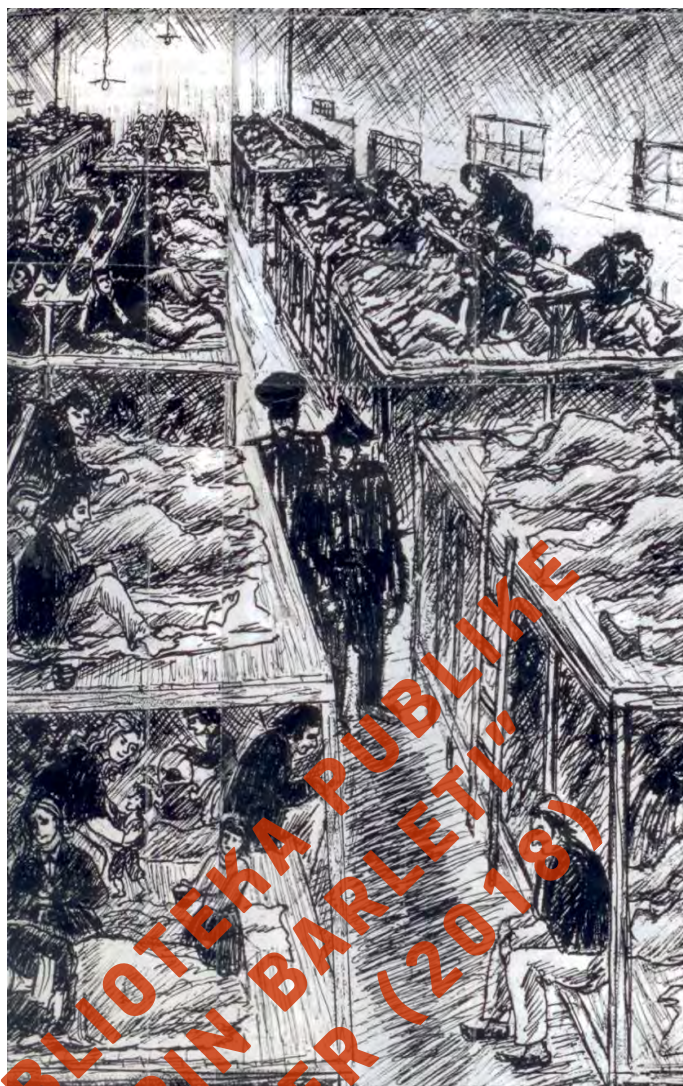
KAZERMAT CIKLOPIKE KU RRININ TË MBYLLUR TË INTERNUARIT.

KAZERMA Nr. 1 – pamje e përgjithshme, e njëllajtë me tre kazermat e tjera. Në këtë kazermë ishte dhe piktori, Lek Pervizi me familjën e tij, vëllain e nanën e kushërij. Të gjithë vizatimet ai i ka punuar në këtë kazermë, katër vjet që qëndroi i mbyllur aty. Fatkeqësiht vetëm pak vizatime kanë shpëtuar, por të mjafta për të dëshmuar tragjedinë e atij kampi mizor.

Qoshja e kazermës nr. 1 ku rrinte piktori me vëllain Valentin e nanën Poshtë familje, gra, fëmij e pleq.

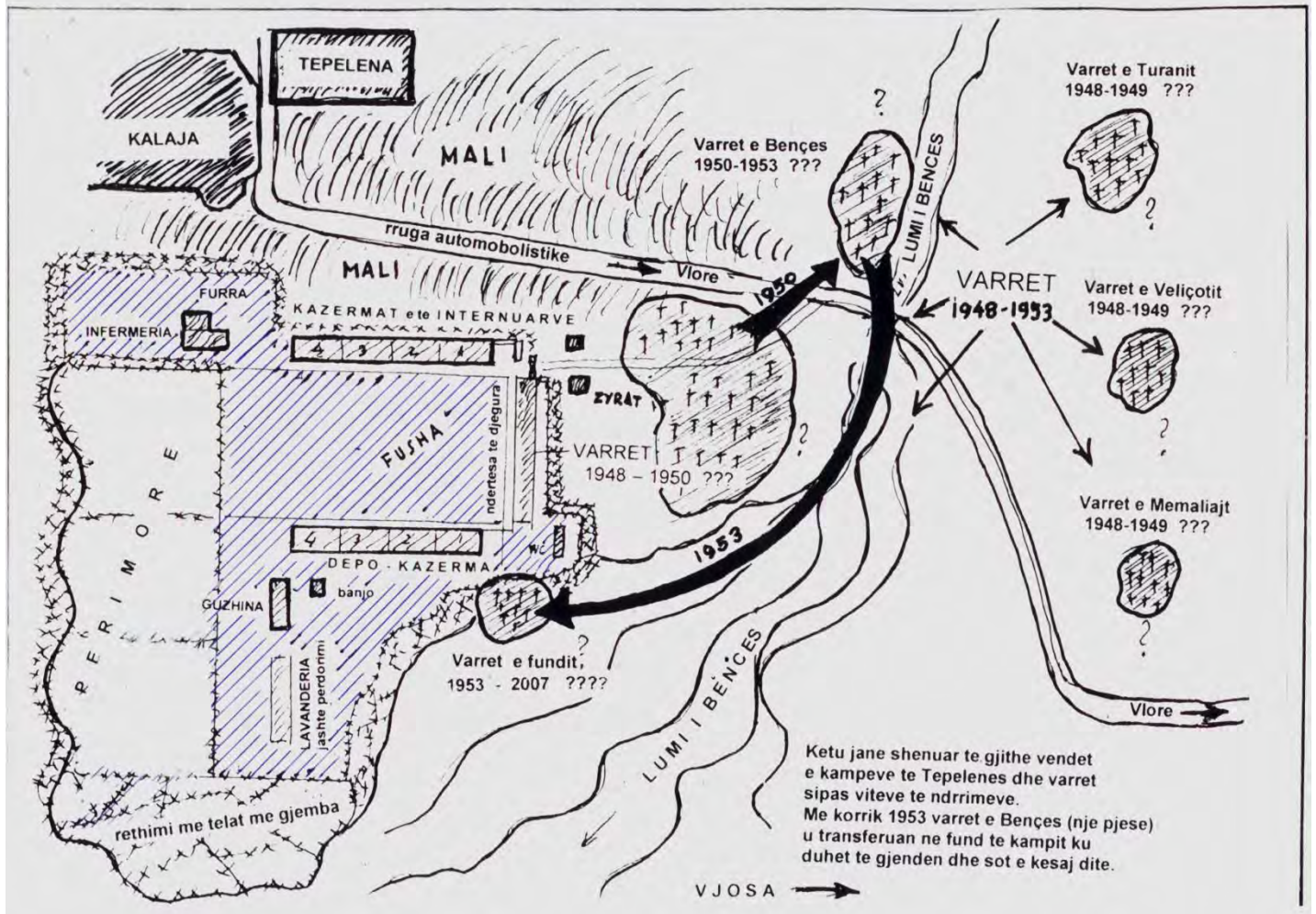

Ku bëhej apeli mbremjes, të internuarit ishin të detyruar të rrinin në vendet e tyre, ndërsa policët kalonin kontroll vend për vend. Mjer kush mundonte.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MIRIN BARLETI"
SHKODER (2018)

PLAN SKICA E KAMPIT TE TEPELENES – 1948-1954

(realizuar nga Lek Pervizi)

Kjo është plan-skica e kampit të Tepelenës që vetëm një person që kishte jetuar aty mund të vizatonte. Nga i gjithë ky ambient kanë mbetur vetëm fusha dhe rrënojat e murëve të kazermave e ndërtesave të tjera. Do t'ishte mirë të vihej dorë në përkujtim të internuarve që aty vuajtën e vdiqën.

Skicë-ide e parë për tablo të masakrës së 33 fëmijëve në kampin e Turanit, në verën 1949.

Skicë e dytë për një rabllo kushtuar masakrës së foshnjëve. Siç tashmë dihet në një natë të vetme, në një barake të kampit të Turanit, më gusht 1949 vdiqën nga një epidemi kolerike 33 vogëlushë përveç dhjetra e dhjetra të tjerë gjatë asaj kohë, ku përfshiheshin edhe pleq e plaka. Tragjedi e papërshkrueshme. Dënoncim rënqethës i terrorit mizor të diktaturës komuniste që s’e kursente as foshnjët e njoma, pafajsia absolute.

Tepelenë kala e mallkueme

Tepelenë
Tepelenë
sa krime të llahtarshme
nën muret e tua
kala e mallkueme !

E kobshme
me ato gurë të gdhendun
me gjak e djersë e mundime
skllevësh
me ato mure t’errtë
të mynxyrtë
siç e mynxyrtë asht historia jote

Lindun prej gurëve
ndertue me gurë
sundon mbi gurët
sundon mbi terrorin
që këtu ka strofkën e vet makabre
kala e mallkueme !

Pse
këta krijesatë të pafajshme
të pambrojtje
të mjerë
nën hijen tande shtypëse?

Shiko sa varre të gërmueme
shiko sa kryqe të drujta
shiko sa rrasa të gurta
shiko sa nana të dëshpërueme
shiko sa baballarë të trishtun
sa ankth
sa tmerr
kala e mallkueme !

E keqja lind prej së keqës
terrori prej terrorit
tiranía prej tiranise
ti
kala e mallkueme
prej një shpirti të mallkuem!

E furishme era
pa pushim
me vrullin e saj të parreshtun
gerryen e bren
muret e tua mizore
dhe mizor
t'urryem
emnin e namin tand
perhap
mbi botë
kala e mallkueme!

Tepelenë 1951

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

DISA PORTRETE E VIZATIME NGA KAMPI I TEPELENES

I pari vizatim në kamp, 1951
Znj. Prena (Ana) Pervizi, e ama e piktorit.
Ajo pësoi 32 vjet internim, 1945-1977.

Vizatimi i dytë, 1951.
Valentin Pervizi, vella, oficer akademikist.
47 vjet burgje internime, 1944-1991, dhe i ndarë nga grueja
italiane me të cilën bashkohet pas 47 vje, më 1991.

Kampi famëkeq i Tepelenës

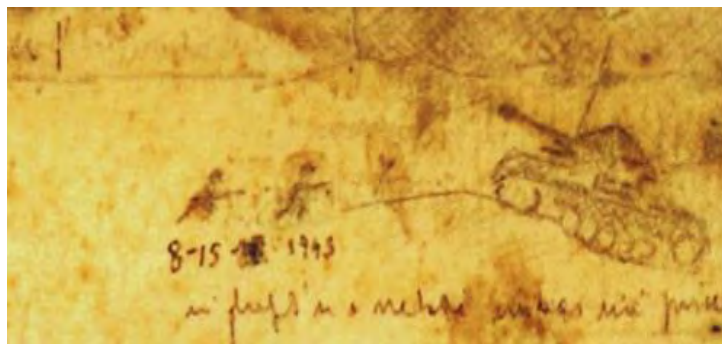
Përshkrim i marrur nga libri me poezi
‘Gjurmë të Humbura’ të Lek Pervizit

Tepelena u damkos me njollën e turpit nga komunizmi, që aty krijoi kampet më të tmerrshëm të internimit që kishte njohun ndonjëherë vendi ynë. Duke përfshirë edhe Turanin, Memaliajn e Veliçotin, aty u mbyllën për gjashtë vjet shumë të gjatë, me mija qonje njerëzore. Familje të tana. Pleq e plaka, burra e gra, të rij e të reja, fëmijë të mitur dhe foshnje të varun pas gjinit të nanave të reja, që sapo ishin nda prej burrave të tyre të arratisun në mal ose jashtë shtetit. Në kampin e Turanit konditat ishin tepër të këqia. Një mungesë e plotë e strukturave higjienike, krejtësisht primitive. Sëmundjet ngjitëse filluen të korrin viktimat ndër pleqtë dhe fëmijët. Ishin këta që e paguen shtrejtë këtë gjendje absurde të një pakujdesie të pafalshme nga ana e administratës komuniste. Epidemitë shkaktuen një ekatombë të vërtetë foshnjesh të njoma. Vdekja nisi të korrtë si pas qejfit. Shumë nana mbetën pa fëmijë. Xhelatët përfitonin për t'i nxjerrë menjëherë në punë të detyrueshme. Puna ishte shtazore, me mbajtje mbi kurriz si kafshë ngarkese, barrë të randa drushë, gurësh, etjerë materiale të randa Me kilometra e me orë të tana, nëpër shtigje të pjerrta e të ngushta malore, me shi e me borë, me vapë e me acar, pa ushqim e pa veshmbathje. Prej vujtjeve e mundimeve, prej urisë e prej të ftohtit, vdiqën shumë të internuem, sa që u ba problem për varret, që kishin mbulue fushën në hyrje të kampit të Tepelenës e dalloheshin nga rruga automobilistike e binin në sy. Aty kishte kalue një ditë vetë diktatori, që kur mori vesh ç'ishin ato varre, dha urdhër të zhdukëshin. Kështu u ndërmor nga komanda transferimi i parë i varrëve e shumë prej tyre humbën. Varret u çuen në grykën sipër urës

së lumit të Bënçës, një gjysmë ore larg, për t'i përdjerrë. Por shumë varre mbetën pa u lëvizë dhe fusha u kalue me buldozer e traktor e u mboll me tershërë, për të zhdukur çdo gjurmë varri. Varret e bënçës do tranferoheshin përsëri ma vonë, në 1953, për t'i zhdukun krejtësisht. Prania e fëmijëve në këto kampe ishte ana ma makabre dhe e tmerrshme. Kur shpërtheu dizanteria apo kolera, ata vdisnin si mizat. Në një natë të vetme, në kampin e Turanit vdiqën 33 fëmijë. Si pas dëshmitarëve që përjetuen ato rrethana të llahtarshme, pothuaj çdo ditë vdisnin nga shtatë - tetë vetë, në Turan, Memaliaj, Veliçot e Tepelenë. Për t'u përmendun, vdekja e dy binjakëve të vegjël të nanës malësore Cuklina. Njeni në mëngjes e tjetri në darkë. I gjithë kampi i lemeritun dha kujën. Vogëlushët ishin të bukur si dy engjëj dhe shtëpia e tyre dafë fare, sepse nuk kishte mashkuj të tjerë. Kjo ngjarje u kthye në tragjedi. Motra tyre, që ishte arratisë në Mal të Zi, kur mori vesh lajmin, vrau veten. Motra tjetër vdiq në burg. Tashmë e vejë e pa asnjë fëmijë e pa kërkend. Kur kthehet në kullën boshëz të braktisun e zen një dëshpërim i madh dhe e thier veten me thirrë. Këto ngjarje të kobshme, një pjesë sistematike e diktatorës, si një sistem nga ma të keqmet e malkriminellët, që populli shqiptar pati fatkeqësinë të durojë për 45 vjet rresht, duke e pagu me flijimin e mija e mija viktimave të pafajshme. Këto mbresa poetike të mia, vlejné për të dhanë ma të qartë për kuptimin e asaj vale terrori dhe perskutimit që përfshiu vendin tonë gjatë një gjysmë shekulli.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Në këto skica shoqëruese të piortretit të vëllait Valentin, tregohet në formë vargjesh odiseja e tij nga Italia në Shqipëri, ku e pritën burgjet e kampët, për 47 vjet rresht.

Fat o fat pse tallësh me këtë njeri ?
N'luftë të rrebtë ti me ke pri, (Romë, shtator 1943)

M 'dhe guxim me i hik gjermanit , (tetor 1944)

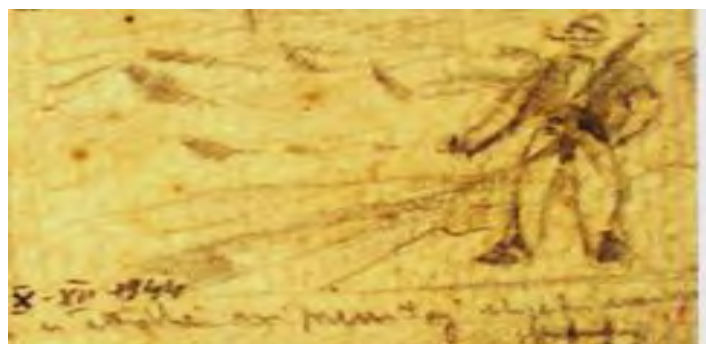
M'shpëtove prej mnerës s'aeroplanit (1943-1944)

M'çove në Vjenë në koh të frikshme (gusht 1944)

M'nise n' rrugë dhe ma t' rrezikshme (shtator-tetor1944)

Në Atdhe m'premtove shpëtimin (tetor 1944)

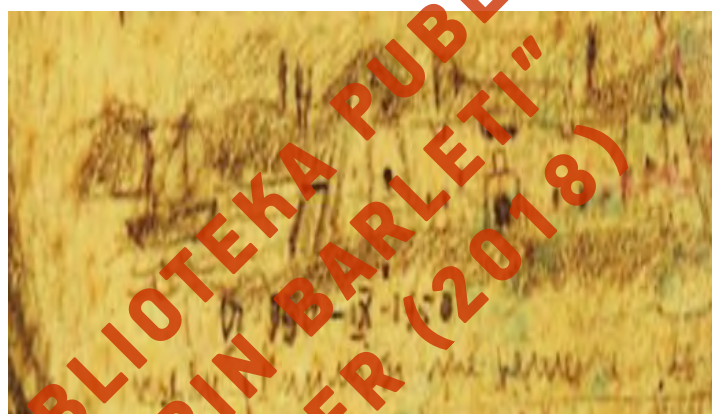
Kurse m'njofte me burgimin, (Shkodër, dhjetor 1944)

Me internimin m'prezentove (Berat, 1946-1948)

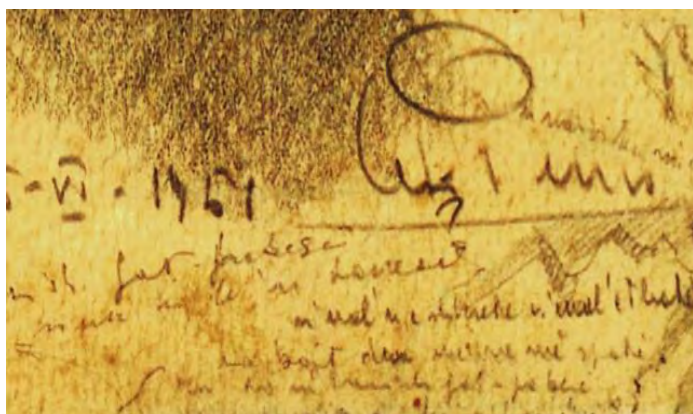
Pak u tale kur më lirove, (Tiranë 1948-1950)

N'n kalanë-burg më izoloqe (Portopalerma, 1950)

Mandej m’çove me dimnue,

Me bajt dru e me pre me spatë (Tepelenë 1951-1954)
 Nëpër shkrepa e mal të thatë
 Fat i zi, fat i pabesë
 Pse m’ke lanë kështu n’harresë ? deri 1991.

Shkrimet nuk kuptohen mirë nga shkaku i letrës së keqe dhe nga vjetërsia , të shkruar para 66 vjet me laps plumbi, dhe të dëmtuara duke u transferuar vazhdimisht nga një vend në tjetrin. Kështu u munduem të bëjmë deshifrimin e shënimeve ku na ndihoi dhe kujtesa.

Në këto skica tregohen peripecitë e vella tim të madh Valentin, që u nis nga Italia dhe erdhi në Shqipëri më tetor 1944 me gjithë gruan e tij italiane, Maria Gorizia Manini. Në dhjetor 1944 arrestohet e burgoset dhe kalon gjithë jetën , 47 vjet, i dënuar dhe i ndarë nga gruaja që u detyrua të riatdhesohet.. Valentin u takua me gruan e tij pas 47 vjetëve në Bologna më shkurt 1991. Skicat janë shoqëruar me disa vargie ku tregohet si shkoi ajo aventurë, një odise e vërtetë, nga Roma në burgun e Shkodrës, kampet e Portopalermos, Tepelenës., Kuçit, e vazhdoi me kampe te tjera të njepasneshme deri më 1991. Në Itali ai jetoi tetë vjet deri në mars 1999. Pas vdekjes iu njoh grada Nënkolonel, nga ana e Ministrisë së Mbrojtjes së Italisë, duke qene se ai kishte qenë efektiv në ushtrinë italiane deri kur regjimenti tij u dorezue me armepushimn e dyte dhe oficerët u mbajtën rob lufte dhe u mbyllën ne nje kamp provizor per t’ dergue në kampin e Dakaut në Gjermani. Siç dihet Valentin u arratis vete i treti nga ai kamp. Kështu ai u njoh si rob lufte i gjermanve dhe ma vonë i komunistëve shqiptarë. Ai vdiq më 1999, E shoqja, Maria Gorizia Manini, vdiq pas pesë vjet, më 2004. Qifti nuk pati fëmijë.

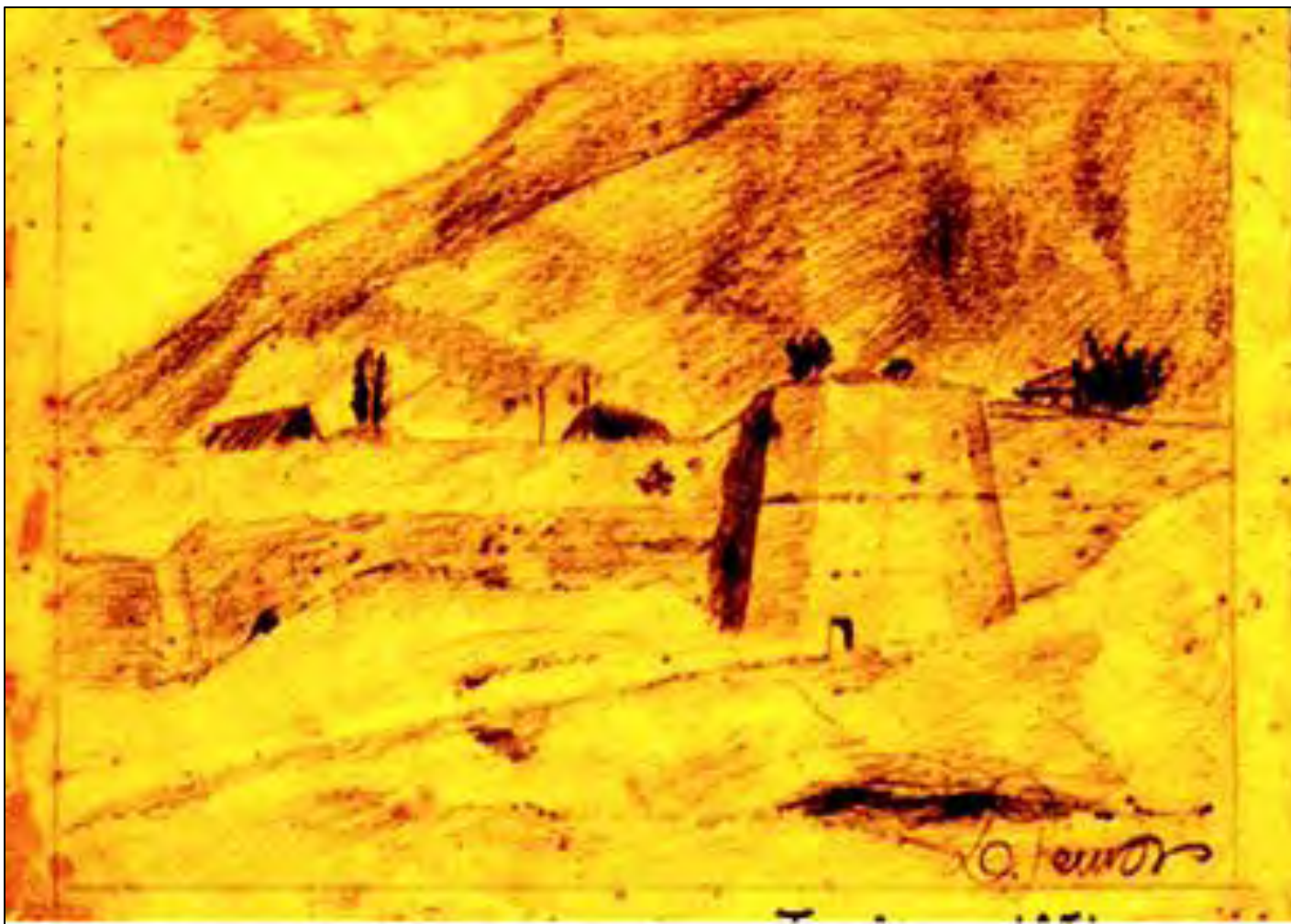

Skicë e kalasë së Portopalermos i vizatuar krahas skicave të portretit tëValentinit, ashtu siç e mbaja në kujtesë.

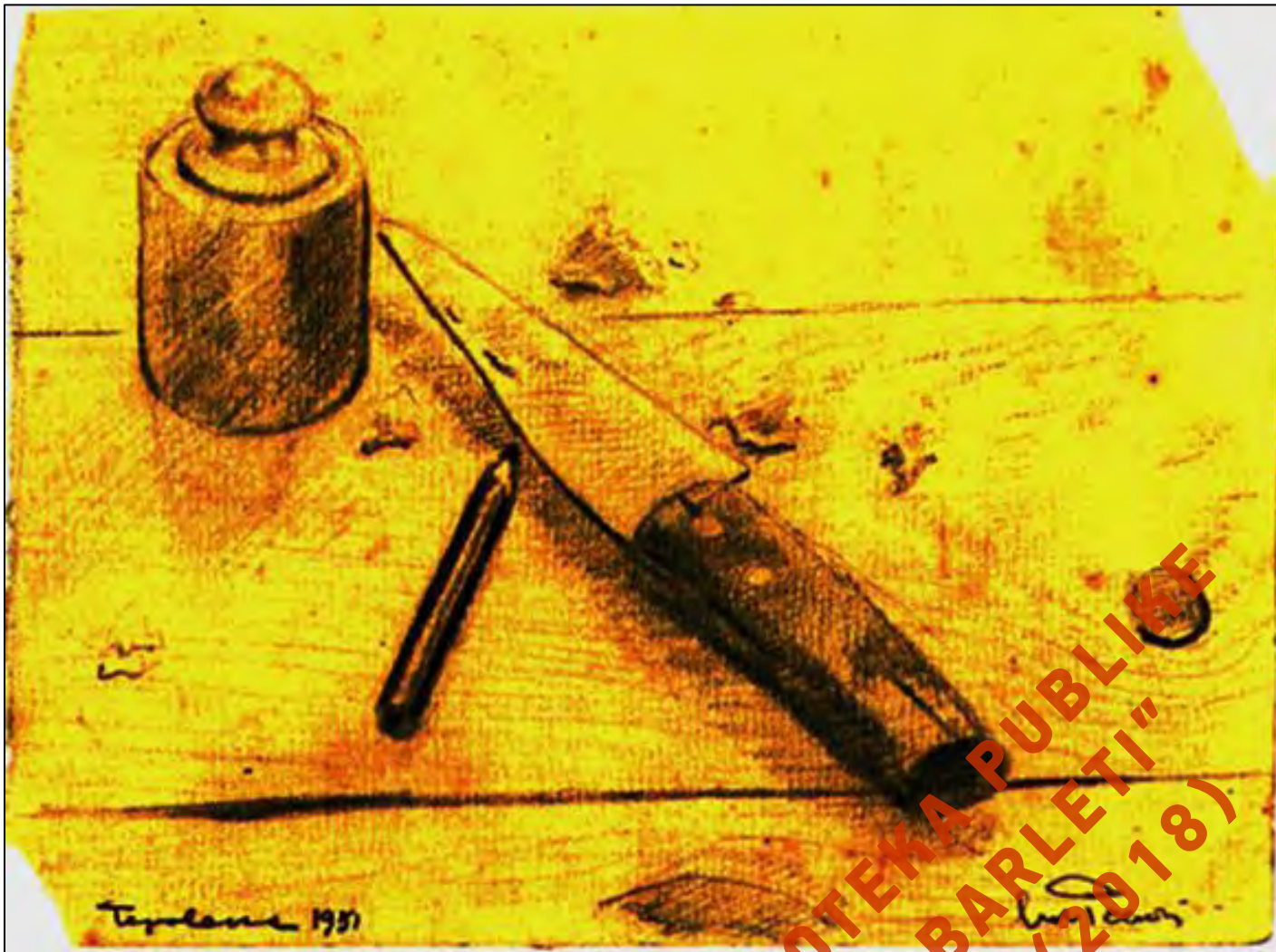

Vizatim me thengjill zjarri i vella Valentin, Tepelenë 1951

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
 "MARIN BARLETI"
 SHKODER (2018)**

Vizatim i kalasë së Tepelenës nga një dritare e kazermës Nr.1, 1951. Siç shihet, vizatimet janë bërë në copëza letre të çdo lloji, ku mungonte gjithçka.

Pesha 650 gr. e bukës ,thika dhe lapsi i shënimit në listën emërore.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
 "MARIN BARLETI"
 SHKODER (2018)

Vdekja sillet midis nesh

Kujtime kohnash të trishta
në mendjën e sflitun
në trupin e dërmuem
në shpirtin e brengosun.

Hija e shemtueme e vdekjës
e zgërdheshun
e frikshme
sillet midis nesh.

Ne fytyrat e zbehta
në sytë e çakërrisun
në faqet e fishkuna
në trupat e rraskapitun
kërkon viktimën e ditës
kërkon kurbanin e orës
kërkon flijimin e çastit.

Kosa e përgjakun
e ndryshkun
kërcënuese
shtrihet ogurzeze
mbi fatkeqët e pafajshëm
korr
korr
korr
turra foshnjësh korr

sa dhimbje e dëshpërim nanash
turra pleqsh korr
sa dhimbje e vajtim fëmijësh
turra burrash korr
sa dhimbje e brengë nusesesh.

Mizore sillet midis nesh
kasape besnike
e nje tirani t’egër gjakatar
shërbëtore
por një ditë me siguri
xhelate e tij !

Tepelenë, 1951-1954

Acar kërcënues

Acari i netëve të janarit
qëndron pezull
kërcënues
mizor.

Vagëtima fëmijësh
rrënkime pleqësh
grahma mortore
çajnë muret e kazermave vigane
hidhen drejt qiellit
shigjeta flakruese
mesazhe dëshpërimi e dhimbjeje
qielli qëndron i heshtun
në zbrazëtinë e pafundshme
i ftohtë
i largët.

Mes territ të natës endem
kërkoj që të flas me yjet
kërkoj që të flas me hanën
(a ndrit dielli mbi këtë tokë vallë?).

Orvatem
të ndez pishtarin e shpresës
për të lëshue një fije ndriçim
mbi këtë tokë të mjerë
mbi këto njerëz të braktisun
të sflitun
të harruem.

Yjet fundosën në humnerën siderale
hana tej maleve zhdukët
acari i netëve të janarit
qëndron pezull
kërcënues
mizor.

Vagëtima fëmijësh
rrënkime
graham
pleqsh
ankime e lutje nanash
të trishta
dëgjohen !
Tepelenë, 1951-1954

Flijim mizor

Ç’asht ky idhull prej hekuri e çeliku
i ngritun
mbi këtë altar të tmerrshëm
të përgjakun ?

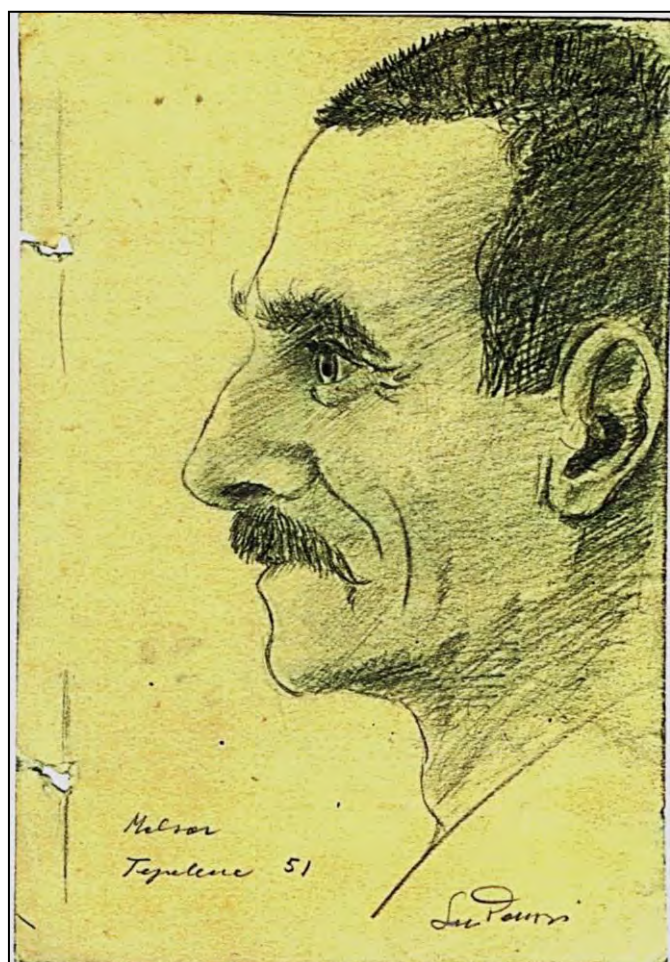
Nje yll i kuq vigan
gjak
një drapën i ndryshkun vigan
gjak
nje çëkan çeliku vigan
gjak
një flamur i huej vigan
gjak
potrete vigane
të Stalinëve & kompani
xhelatë përbindësh
terror përbindësh
mbi male skeletësh
kokallesh
kafkash !

Cilet jane
këta shtriganë të çthurun
që nuk njohin Zot
që s’njohin mëshirë
që shqyejne
kaq trupëza të brishtë
vogëlushësh të njomë
kaq trajta të bukura
vajzash e nusesesh përri
kaq forma të përkryeme
të rijsht guximtarë
kaq muskuj t’fuqishëm
trimash kreshnikë
kaq mise të lodhuna
pleqsh të gjorë
të flijuem
kurban
idhullit monstruoz
të komunizmit
të pa din e imnë
të pa fë
të pa Zot?

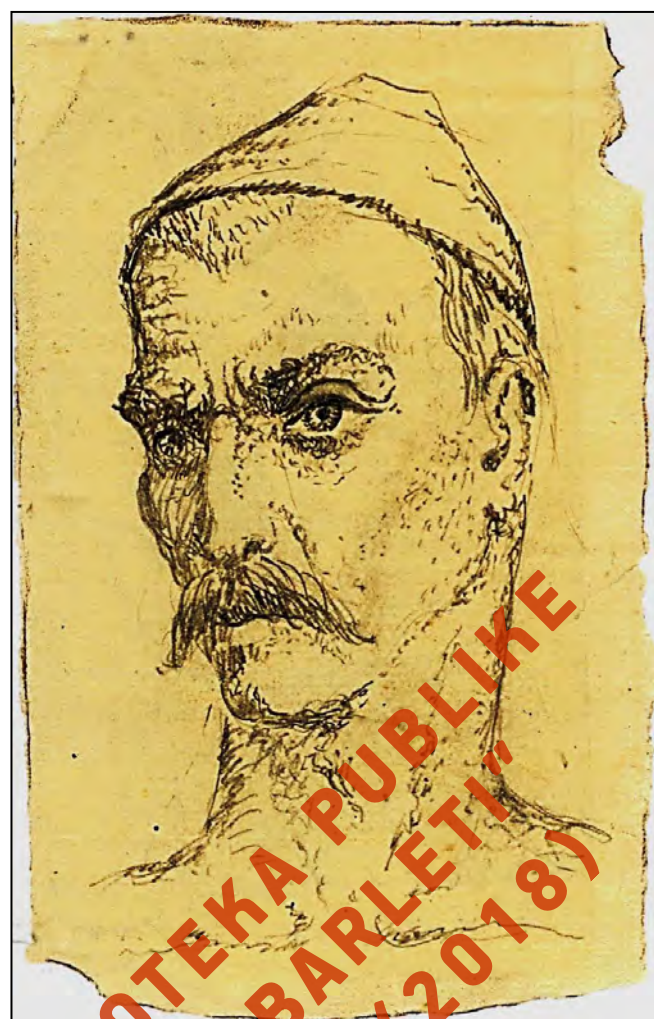
Një kasapane qenësh njerëzore
të palajshme
sakrifikue
nje pushteti tiranik
barbar
mizor !

Babë e djalë. Llesh Dod Gjini, ditën e lirimir më shtator 19 92 nisur në kambë rrugës Kelçyrës për në Berat vdiq n'udhëtim nga vuejtjet e mumdimet. I biri, Gjin Lleshi, vazhdoi te qendrojë ne internim deri 1964, kur u lirua.

Një malësor nga Vermoshi.

Një muzeqar

Këta të dy u liruan më 1964 në Lushnje.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Bukë... bukë... bukë...

Balada e bukës

Kushtue atyne qe humbën jetën
nga uria në kampin e Tepelenës

Yjet vështrojnë të heshtun
dhe vëzullojnë
në largësinë e nates kosmike
indiferentë
endëmi shtigjëve të mendimit
si lugetën e hije
qëndrojnë pranë njeni tjetrit
e s'njihemi
as njohim vetvetën
(kërkova një copëz pasqyrë).

Të gjallët jetojnë me të vdekmit
të vdekmit me të gjallët
për një kafshatë të thatë
për një kothere bukë.

Ne grahmën e fundit i burgosuni
mbërthen pas gjoksit racionin e tij
me dy duert skëletike
rrenkon
bukë
bukë
bukë!

Shpirti s'po don me dalë
aq i lidhun pas asaj kotherëje të thatë
aq e shtrejtë
aq e dashun
aq e shejtë
prej së cilës duhej të ndahej

me aq dhimbje
përgjithmonë.

Tre dit jetoi i vdekmi me të gjallët
e tre net
tre dit jetuen të gjallët
me bukën e të vdekmit
e tre net
tre dit e tre net
u përgjigj i vdekmi apelit të kapterit
me gojën e të gjallit
u gropos diku
ku ?

U gropos një njeri
u gropos një racion buke
u gropos një emën
një racion buke ma pak
një emën ma pak
në listën e apelit
ma pak shkronja
ma pak kulturë
në librin e shkruem
me mija emna
të gjallë e te vdekun
në librin e kapterit
kryevepër
me mija vargje
kalue Homerit e Virgjilit
Dantes e Shekspirat !

Yjet vazhdojnë të vështrojnë
xixëllues
të heshtun
prej largësive të pafundshme
indiferentë
si gjithmonë !

Kështu jetonin familjet e internuar, graa, fëmi, pleq
e të sëmurë, si ne ka az.

Variant skicë me laps për tablo për punën e detyruar të grave

Studim për tablo. Vajzat e gratë përdorëshin si kafshë pune në transportin e druve e të tjera peshë të rënda, për dhjetra kilometra shtigje malore, nga mëngjesi deri në mbrëmjen vonë, të shoqëruara nga policët armatosur e shpirt kriminelë

Sklavët e shekullit njëzet

Një varg qënesh njerëzore
ngjitet e zbret
nëpër shtigjet e ashpra malore
ngarkue si kafshë pune
burra e gra
djem e vajza të reja
bukuria e tyre
mbështjellë me lecka..

T'perkulun
nën peshën e barrës së randë të druve
nën peshën e randë të gurëve
nën peshën e randë të terrorit
fytyrat e tyre të deformueme
prej lodhjes e prej tortures.

Bie shi
bie borë
frynë era acar
djeg vapa përvëluese
karvani i skllavëve të shekullit njëzet

shekull i turpshëm
hyp e zbret leqëve malore
nën tytat kërcënuese të armëve vrastare
të policëve
çerberë t'egërsuem.

Në çdo pike djersë një pikë lot
në çdo pikë loti një pikë gjak
me rraskapitjen shtohët dëshpërimi
me dëshpërimin shtohët lodhja
lodhet dhe mendimi.

Varret qëndrojnë të heshtun
të vdekmit sodisin të heshtun
në qetësinë e thellë të tokës së zezë
ku kane gjetë prehje e qetësi t'amshueme.

Shpirtnat e tyre
na veshtrojnë ndoshta
nga lartësia e qiellit hyjnor
i shpëtuen përjetësisht mundimeve
mjer të gjallët
mjer këta skllavë të shekullit njëzet !

Gratë e internuara kryenin punën e kafshëve duke bajtë
në kurriz barrë të drushë e material të tera të rënda.

Gratë e vajzat e internuara të kampit të Tepelenës
përdorëshin si skllavë, bujk-robërshë e kafshë pune.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Variant vizatime me laps per tablo mbi punën e detyruar të burrave, që vihëshin në transport trungjësh e shtyllash, të ruajtur rreptësisht nga police t'armatosur.

Diktatura komuniste i kishte kthyer të internuarit e të burgosurit në skllëvër të shekullit njëzet. Këto vizatime tronditën shoqërinë shqiptare, ku dilnin në shesh mizorinë e komunizmit.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Vajzat e internuara të Tepelenë sa mbushin 15 vjeç, i nënshtrorësi punës së rëndë të detyrueshme. Ato u rritën e u mblakën në kampet e internimit. Askush nuk e qau as e qan fatin e tyre. As nuk u njohin të drejtat legjitime që u takojnë për denimet e pësuar. Aq më keq që një shkrimtar komunist i quajtur “i madh” e uli vetën paturpësisht duke u tallur me ta në një roman shpifarak, në kundërshtim me qendrimin shembullor, krenar e heroik të vajzave të kampëve.

Kampi i Kuçit Kurveleshit të Vlorës, përfshirë ato të Shtyllazit e të Radostinës, 1954-1958.

Ky kamp, që ishte kamp izomili i intelektualëve, që kishin mbetur gjallë pa u pushkatuar, nuk njihet nga Komisioni Katërpalësh, për emrat, kohën e vendin e denimeve të të perndjekurve, ndërsa njihet prej gjithë Shqipërisë, kryesisht familjeve që i patën njerëzit të mbyllur aty. Kjo mosnjohje mohuese vjen nga fakti se kërkojnë të zvogëlojnë krimet e diktaturës, për arësyen e hapur se komisioni katërpalësh përbëhet nga ish funksionarë, nëpunës e oficerë të sigurimit të regjimit komunist.

Po Aranit Celat, Sul Manokët, Nexhat Haznëdarët që vinin me kontrollue e bërë debat aty, mos vallë ishin fantazma? Mos vallë apeli i kapterit ishin vargje poetike?

Po lista e emrave që bashkangjesim mos është një lajthitje?

Shumica e tyre kanë vdekur e si duket me ta, paskej vdekur edhe kampi i Kuçit, dhe ndoshta edhe vetë Kuçi. Është apo nuk është më në hartë? Të verifikohet, mos është zhdukur siç janë zhdukur emrat e të denuarve ! I shkreti Kuç e të shkretët kuçiotë që u ngarkuen me atë emër të keq, si vend internimësh.

Në vitin 1954, qeveria komuniste vendosi të krijojë një kamp të veçantë internimi, për disa që kishin kryer denimin e burgut, e në vend që të liroheshin, u muar ndaj tyre masa e internimit. Fillimisht këta të internuar iu bashkangjitën, në një rrethim veças, kampit të të burgosurve të Shtyllazit për hapjen e kanalit vaditës Vjosë, Levan-Fier. Përveç një pakice, shumica e tyre ishin intelektualë e ish funksionarë të lartë dhe oficerë akademistë që kishin mbaruar studimet në Itali, Francë e Austri, Gjermani, Angli, etj. Me ta u përfshinë edhe fëmijët e disa t'arratisurve të rëndësishëm, që vinin nga burgjet e kampet e Portopalmos e të Tepelenës.

Ato i mbajtën një vit në kampet e Shtyllazit e të Radostinës së Fierit, duke hapur kanal, por në fakt ishin caktuar të izoloheshin në Kuç të Kurveleshit ku Ministria e Brendshme kishte derguar disa prej tyre t'afte për punë, për të meremetuar dy banesa të Gjolekajve në Kuç. Dhe kështu me 28 nëntor 1955, ata u transferuan atje dhe u vendosën në shtëpitë e Gjolekajve që përmendëm. Transferimet me datën e 28 nëntorit baheshin kastile për një fare torture shpirtnore të burgosurve. Komanda e kampit ishte pak ma përtej. Apeli bëhej tri here në ditë. Një here në javë u vinte buka nga Vlora e llogaritur për 650 gram në ditë, asgjë tjetër. Ndër 100 veta, mbi 60 ishin intelektualë që kishin studiuar jashtë shtetit, prej të cilëve 40 ishin mbi moshën 65 e deri 80 vjeç, por edhe të lodhur e të sëmurë nga jeta e burgut. Kishte edhe disa të moshës mbi 80 vjeç. Si rasti Dom Pjetër Tushës, që pas një jave që e sollën aty, vdiq në moshën 85 vjeç. Pjesa më e madhe shkodranë.

Të mbyllur në ato banesa e pa mundësi ndihme nga familjet, ato që ishin të afte për punë, komanda i kishte lejuar të nxirrnin kucka (rrenjë) shqope në malin aty pranë, që i merrte grumbullimin me pagesë. Kjo punë vetëm paradite sepse duhej paraqitur në apelin e orës 13.00. Vendi ishte i shfrytëzuar dhe përfitimi ishte i pakët. Sa me njom bukën e thatë. Pas orës 18.00 të mbremjes ishte ndaluar çdo qarkullim dhe kampi ruhej me police t'armatosur. Por brenda për brenda dhomave na linin të lire të qarkullonim e të bënim edhe potenciale, qeshur, bërtitur e kënduar për të kaluar mërzinë e kohës. Kjo, në dhomën tone e të rinjëve, më e madhe e ku mblidheshin një pjesë e mire. Lejohej takimi me familjet, të cilat edhe mund të rrinin, vetëm verës, në disa kasolle që kishin ndertuar vetë, diku një 100 metra larg e poshtë kampit.

Nga gjithë kjo e keqe e vetmja e mirë ishte se duke qene se shumica e tyre ishin intelektuale të lartë, aty zhvilloheshin debate të çdo lloji, politike e kulturore, ku përfshiheshin lloja të ndryshme, kryesisht letërsia, por edhe historia, gjuhësia, arti e të tjera. Sa që Kuçi u quejt në një Akademi e vërtetë e katakombave, për nga numëri i intelektualëve të diplomuar në shkollat dhe universitete me të mira t'Europës në : letërsi, gjuhësi, histori, jurispondencë, agronomi, inxheneri, fillosofi, teologji, art, muzikë, gazetari, shkencë politike e shoqërore, ekonomi, akademi ushtarake, matematikë fizikë, etj. Të rinjtë, bij të baballarëve të arratisur, studionin gjuhët e hueja. I nënshkruari përveç italishtes që e kishte gjuhë shkollore, mesoi atë gjermanishtën e anglishtën, e përfeksionoi frëngjishtën. Veçanërisht shkodranët me familjet e tyre sollën libra nga literatura botërore në këto gjuhë të hueja. Dr. Sandër Saraçi, ish shok

shkolle në Shkodër e Austri të prindit tim, solli kastile për mua një fjalor të madh gjermanisht-frengjisht. Dom Mikel Koliqi (Kardinali) më dhuroj një fjalor anglisht italisht e anasjelltas. Dr. Ali Erebara, vuri në dispozicion Enciklopedinë Larusse prej dy vëllimesh. Çdo mbrëmje ai na lexonte nga përkthimi i tij të një vepre mbi historinë e mbretërive ballkanike. Prof Guljelm Deda na lexonte nga përkthimi i tij i veprës së Ariostos « Orlandi i çmendun », që kishte nisë të përkthente. Unë vetë kisha filluar të vizatoja në copa letre portrete të ndryshme që paraqitën këtu. Por një pjesë mu damtuan e humbën e më kanë mbetur vetëm disa. Në faqet e dhomave ku ishim shpërnda unë pikturova në mur me bojë këpucësh, portretet e figurave të medha kombëtare, Skënderbeun (në dhomën tonë), pastaj : Lek Dukagjinin, Mbretëreshën Teuta, Ismail Qemalin, Naim Frashërin. Kjo bëri bujo (në Kuç) dhe komanda me dha leje që të pikturoja nja dy Skënderbe në dy shtëpi të Kuçit. Nga ana tjetër në klubin e Kuçit pikturova me bojra rastësore një tabllo me subjekt baritor 200 x 100 cm që më dha namin e një piktori të madh. Dr. Mykerrem Janina, fillloi te na jepte njohuri të gjuhës turke. Të gjitha sa thamë ishin shprehje të qëndresës mendore e shpirtërore që ne i bënim diktaturës. Asgjë në dukje por shumë e madhe në kuptim. Aq ishin mundësitë.

Para se me hap kampin e Kuçit, shokët e partisë t'ardhur nga Ministria P. Brendshme, i kishin porositë kuçiotët që të kishin kujdes se aty do të sillnin disa reaksionarë e armiq të populli, kriminela të denuar nga partia e qeveria. Kështu qe kuçiotët po bëhëshin gati të na merrnin me gurë e të na pështynin kudo që të na takonin. Por kur panë aty ato burra të moshuar, gjithë sjellje e edukatë, njerëz të butë e të ditur., ata e ndërruan ùmendimin. Fjala ishte hapur se ishin ish ministra, funksionarë e oficerë të lartë të kohës së Zogut. Kuçiotët mbajtën një qëndrim burrëror befasues. Jo vetëm që nuk i fyen as përbuzën, por treguan respekt ndaj tyre. Per kuriozitet. Kuçi nuk kishte drita elektrike. Aty poshtë malit rridhte një përrua i rrëmbyeshëm, Buronja. Estref Frasheri, inxhener, nuk pritoi të flasë me kapterët e komandës duke u thenë se pse vuan për drita Kuçi duke pasur mundësin e një centrali të vogël aty në Buronjë. Fjala shkoi në vesh të Keshilli dhe fshati mori vendim që të realizohej ai propozim. Të internuarit, keta armiq të popullit, brenda pak diteve ndertuan nje far centrali te vogël sipas modelit të mullijve me ujë, dhe Kuçi u gjet papritur me drita elektrike, sepse menjëherë i kishin bere instalimet ndër banesat dhe objektet e tjera, si spitali, dyqanet, zyrat etj. Kështu edhe neve patëm fatim të ndriçohemi me llampa elektrike. Kriminelët po dilnin mirëbërës e punëtorë të palodhur, përveç se njerëz të ditur. Kështu këshillat e shokëve të partisë e qeverisë i mori era.

Kampi i Kuçi nuk ishte një krijim rastësor i diktaturës, por i menduar dhe i vendosur, për të izoluar ato figura intelektuale që i kishin shpëtuar pushkatimit. Me këtë izolim në çerdhën komuniste të Kuçit (400 shtëpi - 400 oficerë të sigurimit), udhëheqja komuniste mendonte jo vetëm t'i izolonte por t'i asgjësonte dalëngadalë e me i shue fare këto përfaqësues të borgjesisë kapitaliste, që mbartinin kulturën aq të lartë të vendeve perëndimore, por që diktatura i emërtonte si « mbeturina të borgjesisë » që duhëshin zhdukur për me ua lënë vendin « proletarëve

e revolucionarëve » siç e mbanin vetën, pa qenë as njena as tjetra palë.

Në këto rrethana përveç bisedave si të thuash, tematike, na jepej mundësia me marrë vesh histori të çuditshme të përjetuara, pra, të vërteta. Disa prej tyre i përkisnin rrethit të Enver Hoxhës. Aty kishim kapitenin akademist Isa Kokalarn, që binte kushëri me diktatorin dhe ishte rritë bashkë me të që ne fëmijëri. Ai na tregonte se si Enveri ishte bërë tmerri i lagjës. Asokohë familjet gjirokastrite mbanin në oborrët e tyre pula e shpend të tjerë shtëpijakë. Veri rrugaç, shkonte e u vidhte zogjt e kllloçkës, dhe i pllakoste në mur me një tullë sipër. Një gjest që tregonte shpirtin e tij katil e vrasës qe në atë moshë të mitur, që do ta çonte ne krime të hatashme kundër popullit tij. Në radhë të parë ai do,të hiqte qafët ato shokë te shkollës e të studimeve jashtë shtetit, që ia dinin hilet. Kështu zhduku Syrja Selfon, që për më tepër e kishte ndihmuar edhe me pare. Zhduku kunatin Bahri Omarin, bamirësi e mbrojtësi i tije sa të tjerë i burgosi, si Nedim Kokonën (dhe ky kushëri i tij) e të tjerë. Në këto biseda Nedimi na tregonte se si në Paris Enveri bridhte me nje çantë me libra për t'i dhënë rëndësi vetës. Ne e kishim nuhatur, thoshte, dhe e dinim se ai i mbante kot. As qe i kishte lexuar dhe as që i lexonte. Një ditë që e la çantën në ruejtje, se ku po shkonte, njeri prej nesh ia hoqi librat dhe i vuri nja dy tulla brenda. Ne qeshnim për shakanë, sepse e dinim se ai nuk e hapte kurrë çantën. Pas disa ditëve qe po rrinim së bashku, ai shoku e provokoi se ç'libra ishin ato që mbante në çantë, mos vallë romane të balerinave të Mullen Ruzhit ? Enveri i nxehur kishte marre çantën duke e hapur, ç'thua ? këtu kam Hugonë, Balzakun, Shatobrianin, dhe i dollën tullat. Maskarenjë ! Kush ma ka berë këtë lojë ? Mes te qeshurave ai shoku i tha, se mos i ke hapur çantën ndonjëherë për t'i lexuar ? Shakaja nuk i kishte pelqyer fare, dhe tani që ka marrë pushtetin në dorë, atë filanin e kishte pushkatuar si bëri me Bahriun. Ne kemi shpetuar kot sepse nuk e kemi ngacmuar, por aty aty kemi qenë sa që edhe Vedatin e burgosi në fillim, por e liroi e më mbajti peng mua, e perfundoi Nedimi tregimin. Edhe ne Liceun e Korçes se kush e kundërshtoi nga nxënësit, dhe kur erdhi puna e eliminoi, siç bëri dhe me të tjerë. Nga një tullë sipër, si zogjt e kllloçkës. Aty morëm vesh se si ai kishte zënë dashnore një pronare restoranti të moshuar, ku flinte e hante qyl. Me të cilën u prish sepse ajo e iori vesh që shkonte me nje femër tjetër. Enveri ishte i pashëm dhe I beshëm dhe femrat e preferonin Kur nuk ke se ç'bën patjetër se dilnin edhe të tilla qyfyre. Por kishte edhe nga ato ma dramatike. Aty kishim një mallakastriot me emër Daut Qatipi, që kishte qenë në brigatën e Mehmet Shehut. Nuk ishte i shkolluar, por njihej si burrë trim e guximtar. Ai na tregoi se si ishte prishur me Mehmetin dhe kishte kaluar me Ballin, prandaj e kishin denuar 10 vjet burg e tani, në vend që ta lironin e kishin sjellë në Kuç. Një ditë, kur ai po rrinte në dhomën tonë dikush e ngacmoi duke i kujtuar se si ndodhi që Mehmeti doli italianët a është e vërtetë apo e kanë trilluar. Dauti atëherë foli. Më se e vërtetë ! Sepse kam qenë vetë aty, kur ajo ndodhi. Brigata jonë silllej aty vëndallë, dhe me ne rrinin edhe disa italianë, gjoja si rober. Ndër ta edhe oficerë. Me një oficer Mehmet kishte qejfë të rrinte e të bisedonte dhe dukej se kishin zënë miqësi. Edhe ne të tjerët e kalonin mirë me ta. Italianë siç janë gjakbutë e

t'afreshëm, e kishin fjetur mendjen se mund të pësonin gjë prej nesh. Dhe as që na shkonte mendja me ua bërë të keqen. Ç'kishim e ndanim me ta. Një ditë se kush e lajmeroi Mehmetin se gjermanët po sillëshin andej vërdallë. Ai na ndërroi vend dhe na çoj në një grykë. Pastaj na tha, se do t'i qeronim hespate me këto breshkamanët. Nuk mund t'i mbajmë më nëpët këmbë. Prandaj do t'i vrasim të gjithë. E kam zgjedhur kastile këtë vend të veçuar. Ne kishim mbetur haru. Njeri prej nesh tha, e po leri të shkojnë me që s'na duhën. Jo! Jo! Por nuk do t'i pushkatojmë se me krismën e pushkëve na diktojnë e na sulen gjermanët. Do t'i therim. Si? T'i therim? Po! Lidheni këmbë e duar shpejt! Urdhëri urdhër ec e mos e zbato. Të priste plumbi në ball. I lidhëm që ishin krejt të frikësuar e s'po dinin ç'bëhej me ta duke murmuritur, mama mia, mama mia! Mehmeti e vuri oficerin mik midis këmbëve, e kapi për flokësh, nxori thikën dhe ia preu zverkun sa hap e mbyll sytë, dhe e lëpiu thikën pas buzëve, duke na urdhëruar te bënim si ai. A do ti se asnjë nga italianët nuk beri as geg as mek, rrinin si qingja duke zgurdulluar sytë për atë çmenduri. Unë vetë i mbylla sytë dhe zbatova urdhërin, siç benë dhe të tjerët. Të shkretët italianë u therën si berre ! Mehmeti i kishte disa njerëz të vet besnikë e shpirt katilë si veten, dhe kjo punë u mbyll ashtu dhe në kaluam në një zonë më të sigurtë. Unë me disa shokë të tronditur nga ai krim mizor xhelatësh, gjetëm rastin dhe ikëm dhe u bashkuam me forcat e ballit. Edhe Xhelal Staravecka deri aty shokë e miq, u largua dhe hyri në gjëndarmerin e Xhaferr Devës. Kjo e gjitha. Mirë që nuk më pushkatuan kur më kapën e me burgosën. Tregimi i tij na la haru. Ra një heshtje e rëndë. Ajo ngjarje ishte përfolur, por ta dëgjosh ashtu të treguar nga vetë një person që kishte marrë pjesë në të, ishte me të vertet tronditëse. Kur mëndon se me të tillë njerëz kriminelë ishte e përberë partia e qeveria komuniste, ç'pret më tjetër? Mirë që na kishin lënë edhe neve të gjallë, e kjo mund të quhej si çudi ! Pra krahas bisedave kulturore në kalonin edhe në biseda shoqërore, ku disa ishin me përmabjtje tragjike, sepse shumë gjera të tjera merrnim vesh nga goja e atyre që kishin kaluar në qelitë e hetuesive, ku ua kishin këputur mishin me dare, dhe i kishin varur kokë poshtë si t'ishin berre e kryqëzuar si t'ishin Krishta e kaluar Krishtit. Ndërsa për muslimanët, Muhameti kishte pasur fatin të mos merrej si shembull torturash, sepse as ishte kryqëzuar as rrahur as vrarë.

Ndodhën ngjarje e situata politike botërore siç ishte hypja në fuqi e Hrushovit e zbutja e marrëdhënjeve me Amerikën me vizitën e tij atje. Prandaj na hoqën prej Kuçit e na sollën të gjithëve në kampin e Gradishtës së Lushnjës më Qershorin 1958, për të punuar në bujqësi. Kështu profesorët e doktorët, shkrimtarët e artistët, akademikët e Kuçit, u caktuan të jepnin leksionet e tyre, në auditorët e arave të Myzeqesë, bretkocave të moçalëve e të kanalëve kullues e vaditës. Jo vetëm kaq, por të kthehëshin në bujk-robër, dhe përveç doktoratave borgjeze të merrnin edhe diplomën e kazmave e lopatave të univesitetëve të punës së detyruar, që partia e qeveria komuniste kishin pasur mirësinë të shpikni e zbatonin. Kori i bretkocave nuk ndryshonte fort nga kori i sërivilëve, sahanlëpirësve dhe i shkrimtarëve e profësorëve konformistë të diktaturës që shkonin pas avazit të diktatorit malukat e shpirt xhelat. Në

shembullin e zogjve të kllloçkave ai do të muroste gjithë shoqërinë më të zgjedhur shqiptare, pa iu bërë vonë e duke u mburrur, se si grushti i diktaturës së proletariatit do të binte i pamëshirshëm mbi armiqtë. Por ndodhi se ishte me i fortë grushti i Perëndisë që ra mbi të, duke ia prerë nafakën në çastn që po andrronte se do të rronte sa malet. Rrofsh sa malet i thoni përditë e ndoshta ishte bindur se ashtu do të ndodhte e të rronte.

Kampi i Kuçit do të mbetet si një simbol i qëndresës së atyre që përçonin kulturën më të lartë shqiptare, dhe ai fshat malor historik, atje në fund të grykës së Kurveleshit, do të ketë nderin të ketë strehuar, ndonse me detyrim, ajkën e fundit të intelektualëve shqiptarë, elitën e kulturës jo vetëm shqiptare por edhe europiane. Asnjë prej tyre nuk jeton më, dhe i takoi një të mrekulluari si unë t'i kujtojë, një bir i nxënës i tyre që edhe në ato kushte të pamundura rrexatonin dije dhe me shembullin e gojën e tyre na mesonin dhe edukonin me qenë shqiptarë të vërtetë. Me besim se ne të rinjtë do t'arrinim të përjetonim ditën e lirisë aq të dëshiruar dhe te demokracisë aq të lakmuar e do të përçonim mësimet e tyre si një amanet të fundit

Paraqesim më poshtë listën emrore të të internuarve të Kuçit.

Intelektualt :

1. Abëdin Hoxha,
2. Ali Cungu
3. Ali Erebara,
4. Ded Gjomarkaj
5. Ded Jakova
6. Baldasar Benusi
7. Zef Benusi
8. Dilaver Tartari
9. Dhimo Pando
10. Fadil Bushati,
11. Faik Selenica,
12. Guljelm Deda
13. Hysref Frashëri
14. Hamdi Bushati
16. Ibrahim Sokoli
17. Isa Kokalari
18. Izedin Beshiri
19. Jakov Milaj
20. Kadri Borshi
21. Karlo Coba
22. Lazër Radi
23. Lek Pervizi
24. Valentin Pervizi
25. Leonidha Milo
26. Lin Deda
27. Loro Muzhani
28. Luigi Berisha
29. Mark Temali
30. Mirat Araniti
31. Mihal Sherko
32. Mike Koliqi
33. Myqerem Janina
34. Nedim Kokona
35. Nedim Nivica
36. Niko Tola

37. Nush Temali
38. Pandeli Nase
39. Paolin Prenushi
40. Pjetër Tusha
41. Qemal Frashëri
42. Remzi Cela
43. Rudolf Stasa
44. Sabri Quku
45. Sami Hysi
46. Salvator Kurti
47. Sandër Saraçi
48. Skënder Frashëri
49. Sokrat Nini
50. Spiridion Kacarosi
51. Spiro Kosova
52. Vasil Avrami
53. Vasil Kostiqi
54. Viktor Dosti
55. Zef Pali
56. Zef Shiroka

Studentë:

57. Ali Dema
58. Ernest Dosti
59. Fatbardh Kupi
60. Flamur Sfirri
61. Hysni Biçaku
62. Musa Maçi
63. Tomorr Maçi
64. Tefik Pobrat
65. Thabit Rusi
66. Tomorr Dine
67. Ylber Starova

Qytetarë të tjerë :

68. Aqif Xhyheri
69. Bexhet Ceprati
70. Daut Qatipi
71. Ferid Prenjasi
72. Haziz Qyteza
73. Hysen Hekali
74. Hysni Kokojka
75. Idriz Veseli
76. Latif Spahiu
77. Masar Kastrati
78. Maliq Lundraku
79. Mehmet Myftiu
80. Mitat Topçiu
81. Nikoll Paluca
82. Petrit Shaska
83. Pjetër Bardheci
84. Qani Goca
85. Qemal Zeka
86. Qerim Hysolli
87. Refat Shaska
88. Rexhep Guga
89. Rrok Kanti
90. Sadik Pleshti
91. Sami Dangëllia
92. Skënder Qyteza
93. Shaban Gishta
94. Sherif Sevrani
95. Xhavi Koçia
96. Anastas Malita
97. Dervish Dobi

Vizatime nga kampi e Kuçit, 1955-1958

Kampii Kuçit 1955-1958. Dy banesat e Gjolekës ku qëndronin të internuarit.
 Akuarel, 27 x 19 cm, 1957

Bashkëvujtës : Valentin Pervizi, Viktor Dosti, Guljelm Deda e Thabit Rusi.
Vizatm në karton të vjetër amballazhi, me thëngjill zjarri.

Një mijë mundime

Mija herë në pranga
mija herë ekzekutue
mija herë torturue
mija herë burgosë
mija herë internue
mija herë i uritun
mija herë i etun
mija hereçi vdekun
mija herë i kryqëzue
ndeë mija kryqe
ndër mija pranga
ndër mija burgje
ndër mija kampe.

Lumej trupash të gjymtue
lumej mëndjesh të përdaruna
lumej zemrash të brëngosuna
vijne trubull me gjak
shkumbues me gjak

lumej kockash të thyeme
gjymtyrësh të sakataueme
syshë të çakërdisun
gojësh të përçame
nga tmerri
barbaria.
e idhtarëve të skëterrës

Xhelatë vampirë
ku mund të gjejnë strehim
shpirtinat tuej katran
shpirtinat tuej kriminelë?

Katran
për masakrat mbi njerëzimin
kriminelë
për gjakun e pafajshëm
që dërdhet mbi njerëzimin !

Terror e mizori

Një mjegull e përmortshme
një mjegull e përgjakshme
mbi gjithë vendin
terr
e nëpër terr e terr rreshqasin hije
shpirtina t'arratisun të mallkuem
e nëpër terr e terr një heshtje e randë
që të len pa frymë
ashtu
haru.

Si hije lugetnish nëpër rrugët
hijet e xhelatëve
vijne vërdallë
çdo shtëpi përgjon me frikë
me ankth e brengë
plot llahtar.

Befas
një trokitje dyersh
aq shurdhuese
një potere prangash
aq e vrazhdë
gulçasin kamionat
të tronditun
breshën këpuccësh
policësh
mbi kalldram
sigurimi
tmerr !

Burrat i kanë lidhun
trimat i kanë prangue
po duen trimat për me i vra
po duen trimat për me i pushkatue
mizori
tmerr.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

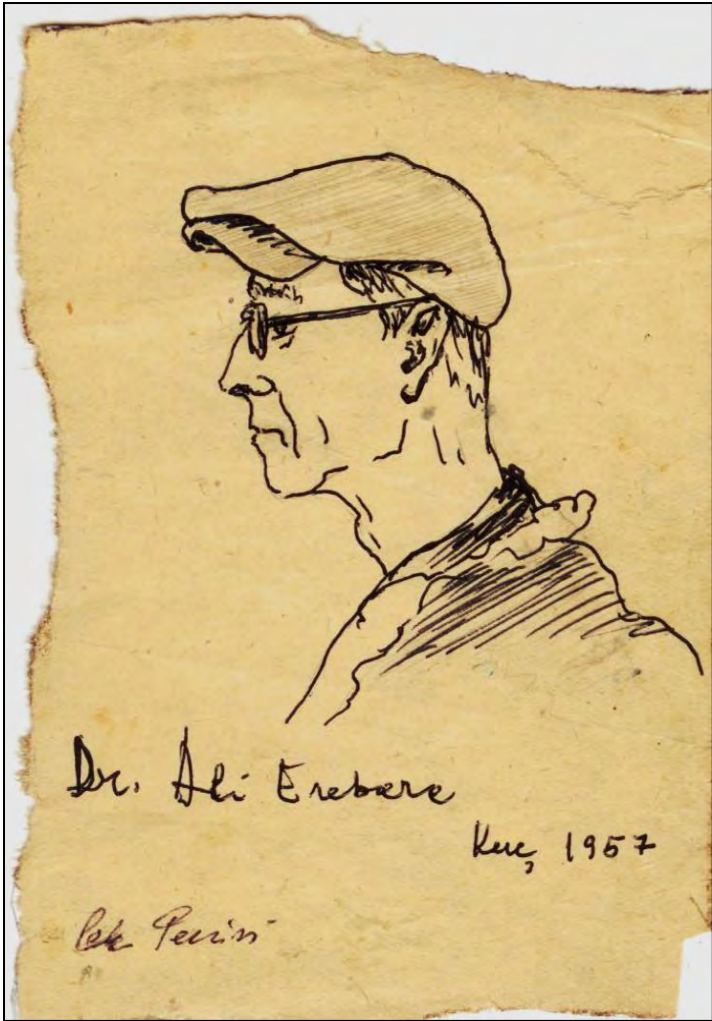
Vajë nanash të mjera
vaje nusesh e motrash të ngrata
vajë i ngashruem fëmijesh jetimë.

Edhe muret e shtëpive
qajnë
edhe gurët e kalldremit
qajnë
edhe makinat e kaminonat
qajnë
veç përbindëshi qesh
gajaset
e si oktapodh hukubet
zgjat krahët gjarprij - shushunja
që shtrydhnin pa mëshire
viktimat e shkreta
shtrydhnin
shtrydhnin
viktimat e pafajshme.

Lot në sytë e nanave
lot në sytë e motrave
lot në sytë e nuseve

Vajtim

Kush ishte ai shpirt katran
tiran mizor e faqezi
që mëshirë s'pati
as një grimë turp
e këtu
mes këtyne maleve gurore
nën hijen e kësaj kalaje

Prof. Dr. Ali Erebara, kolonel, avokat, lingust, përkthyes.
20 vjet burg internim.

të mynzyrtë
ju përplasi
ju pllakosi
o vogëlushë engjëllorë
ju ndryni si qingja në vathë
në prit je të kasapit të përbindshëm?

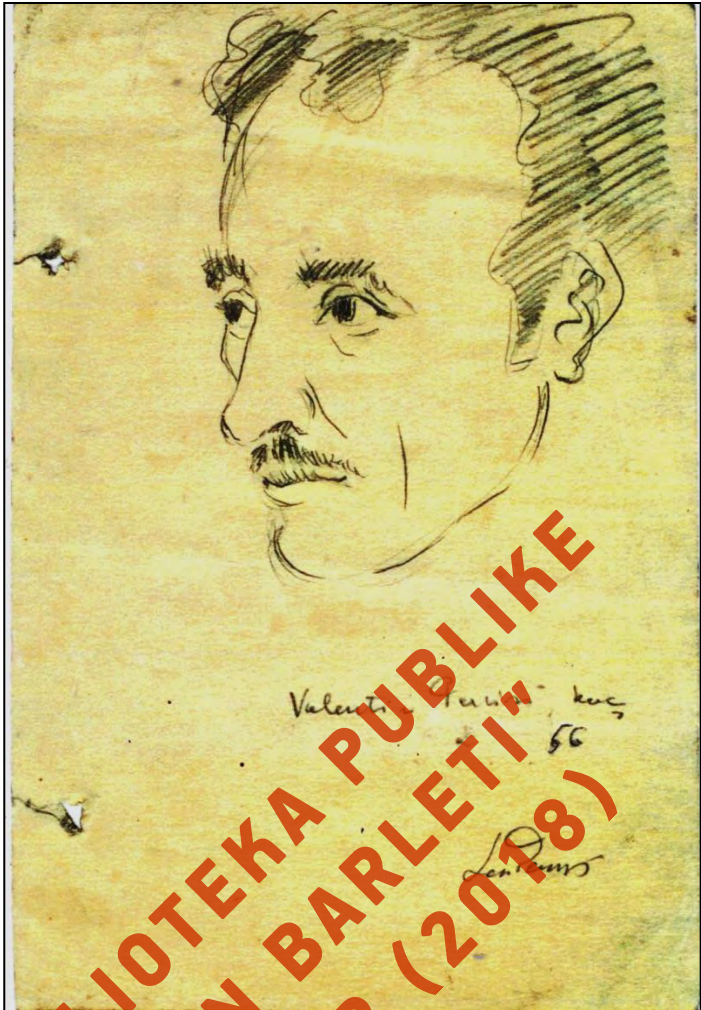
Një nga ju përlanë
ju shkëputën nga gjini i nanave
porsi njaj skyfteri grabitçar
kur mbërthen me kthetrat mizore
zogjt e kllockës së lemeritun.

Ju groposën në dheun e zi
ju groposën në dheun e ftohtë
mbushën brigjet e prroskave
me vorret tueja.

Kujës ia dhanë nanat e shkreta
qyqë vetëm mbetun
kërcuna.

Vajtimi i kobshëm mortor
jehoi anëmbanë
u ngrit qortues
dënoncues
mbi mbar vendin.

A kishte nanë ai katil
grue a kishte
a kishte fëmi?

Vellim Valentin Pervizi, officer akademist.
47 vjet burg internim.

Prof. Dr. Guljelm Deda, 45 vjet burg internim

Shokë burgjesh e kampësh ,
Ded Gjomarkaj, student, Thabit Rusi, student, Prof.Dr.
Mitati Araniti.

Guljelm Deda Përkthyes i poemit të Lodoviko Ariostos
“Orlandi i çmendun”, në kondita internimi.

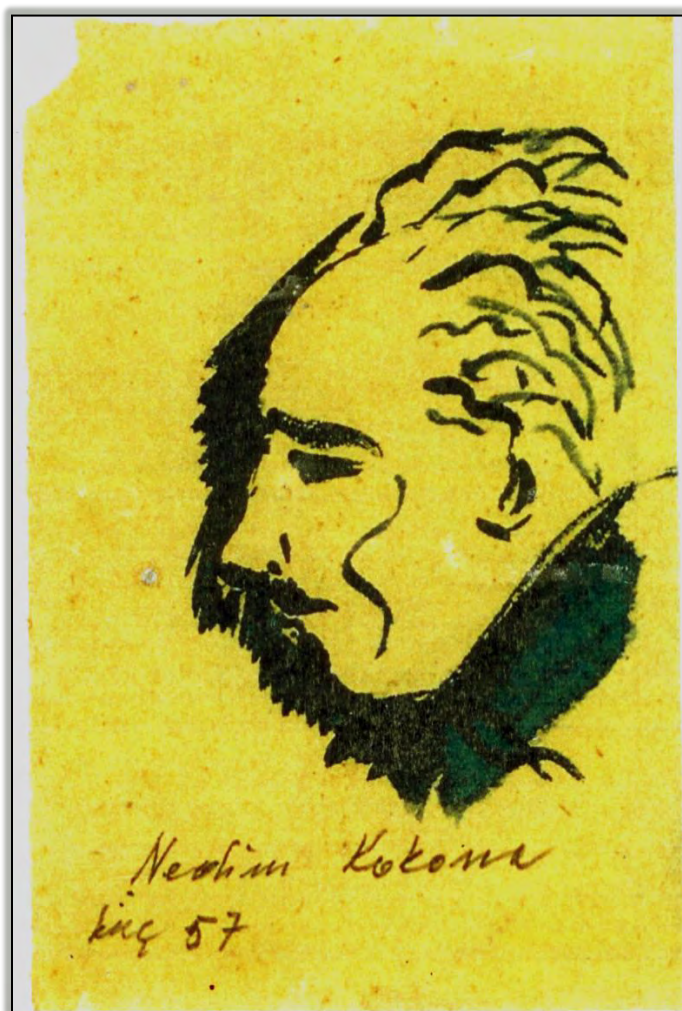
Prof. Dr. Mitati Araniti, Pjesmarrës në mbledhjen e Mukjës.
Jurist shkollimtar, përkthyes. 45 vjet burg internim

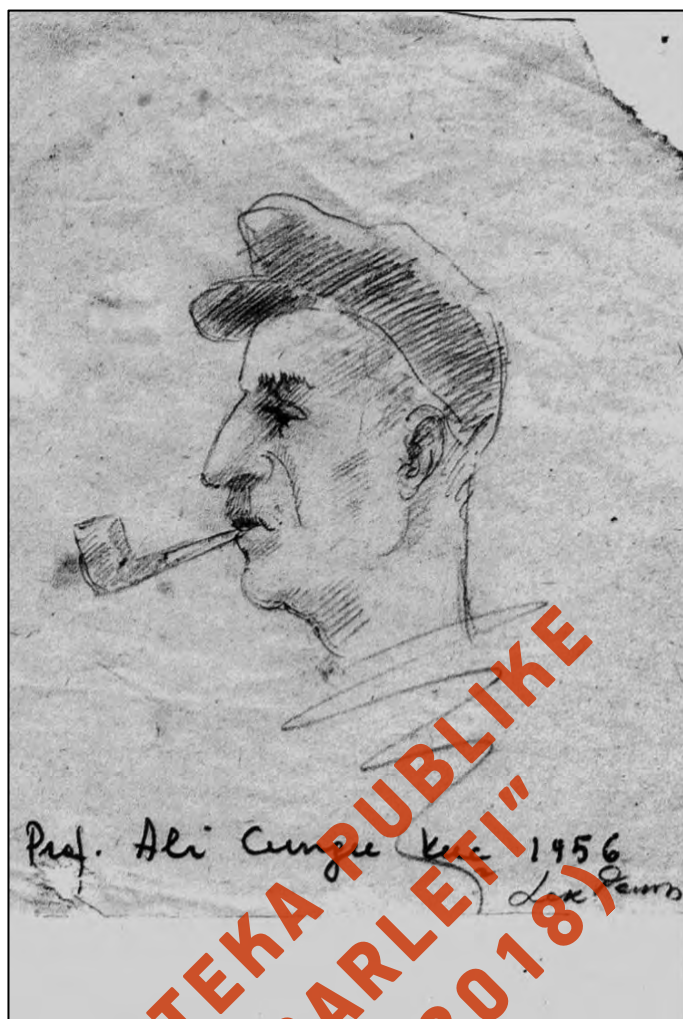
Prof. Dr. Miat Araniti, 45 vjer burg ionternim

Prof. Dr. Ali Cungu, (Shkollë e Fulcit).
20 vjet burg internim

Dr. Nedim Kokona, Jurist,
Sekretar i pergjithshëm i Kryeministrisë.
20 vjet burg internim

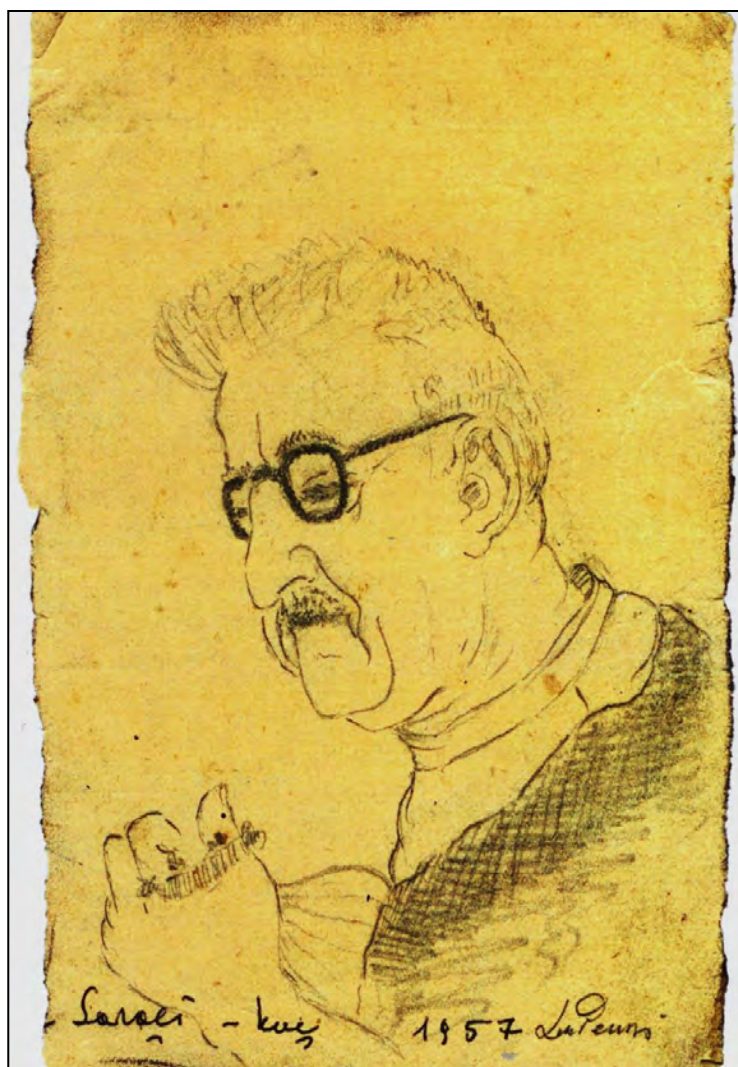

Ali Cungu Profesor matematike, polyglot, përkthyes.
20 vjet burg internim.

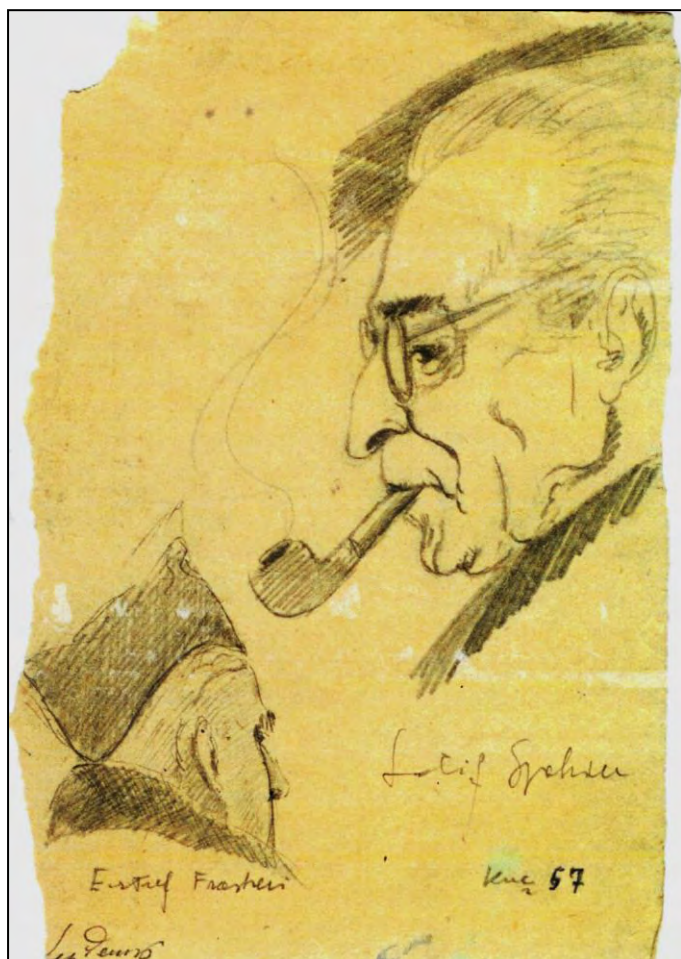
BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Ylber Starova, student, 20 vjet burg internim
e Prof. Ali Cungu duke luajtur domino

Dr .Sandër Saraçi, funktinar i lartë shteti.
20 vjet burg internim

Inxh. Estref Frasheri, Dr. Latif Spahiu.
Nga 20 vjet burg internim

Dr Loro Muzhani, economist funktionar i lartë shteti.
20 vjet burg internim

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Oxhaku i dhomës, ku zhvilloheshin debate të forta

Viktor Hasan Dosti, student i Liceut të Korçës.
40 vjet burg internim

Pjetër Bardheci nga Puka.
20 vjet burg internim

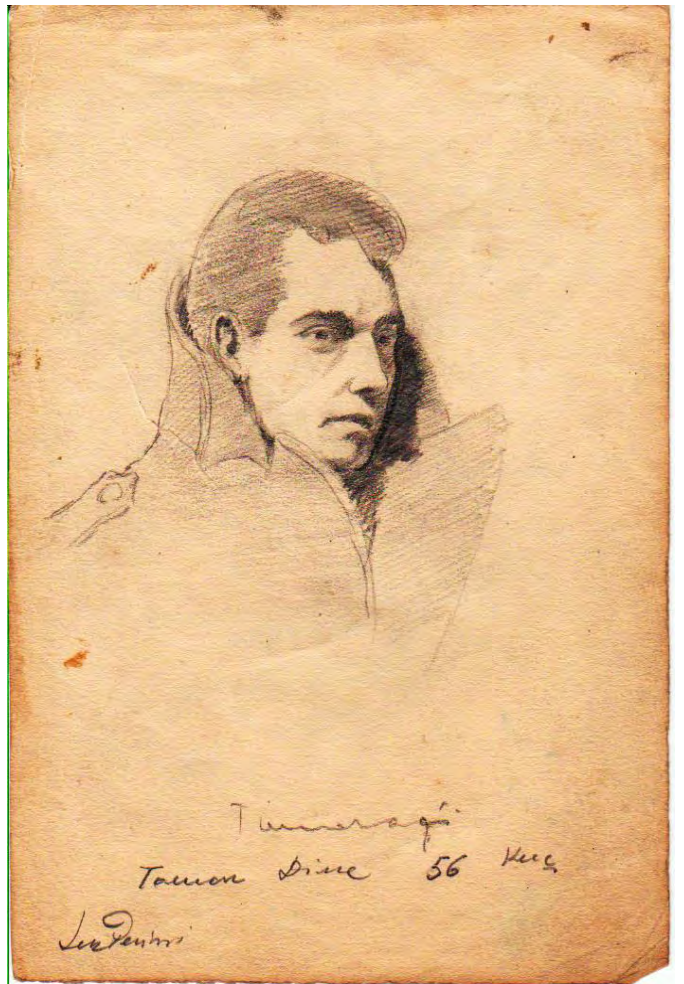

Viktor dhe dora e loka e Ibrahim Sokolit, jurist.

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

Tomorr Fiqri Dine, duke mesuar anglishtën
45 vjet internim

Tomorr Fiqri Dine, student

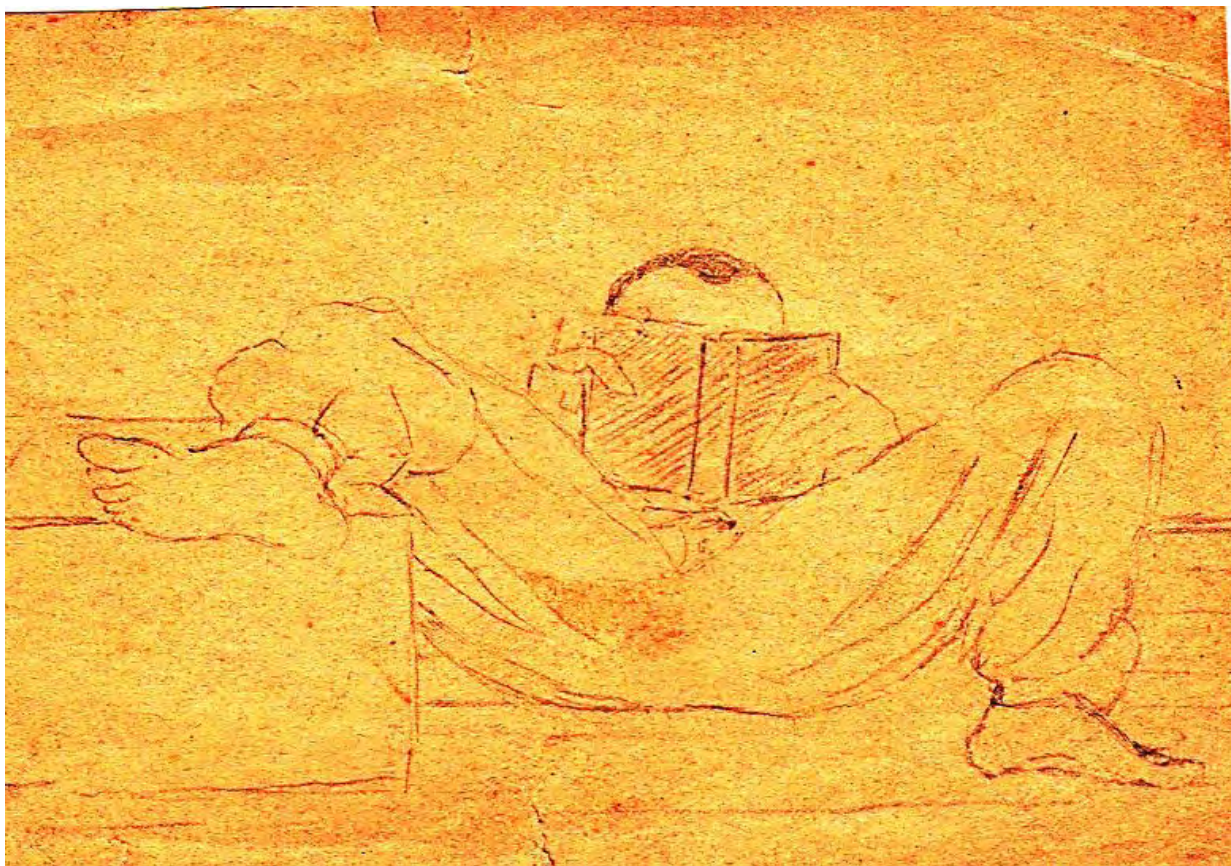

Kuçi u kthye ne një shkollë e universitet për të rinjtë,
ku 60 të burgosur ishin me tituj e diploma të larta
Tomorr Dine deuke studiuë.

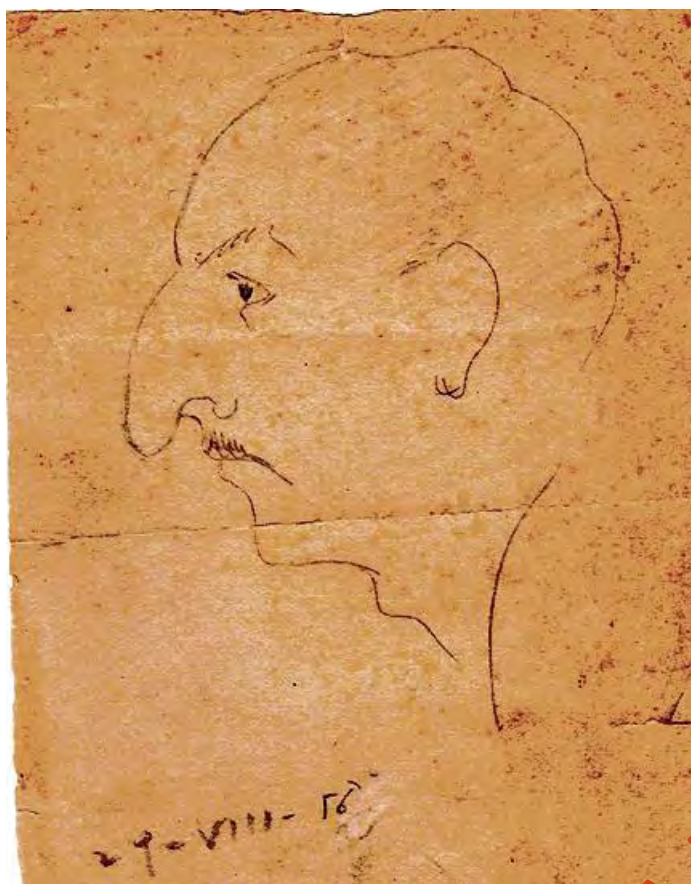

Dr. Ibrahim Sokoli, nën organ.
20 vjet burg internim

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Fatbardh Kupa duke lexuar një libër.

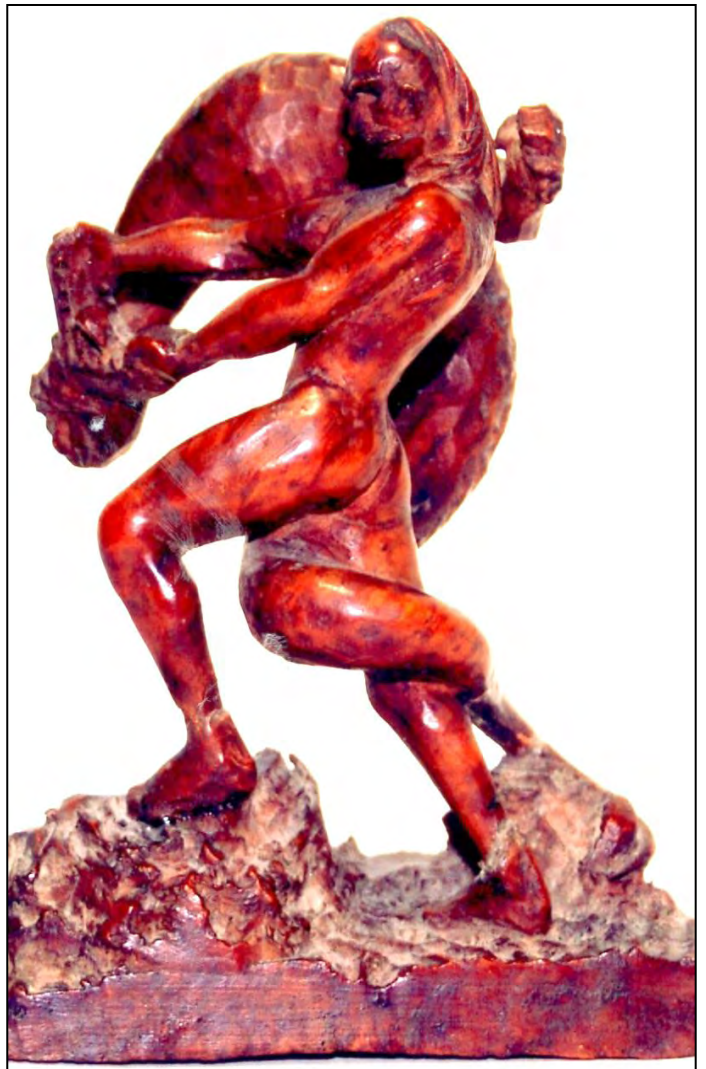

Fatbardh Kupa, 45 vjet burgje e internime

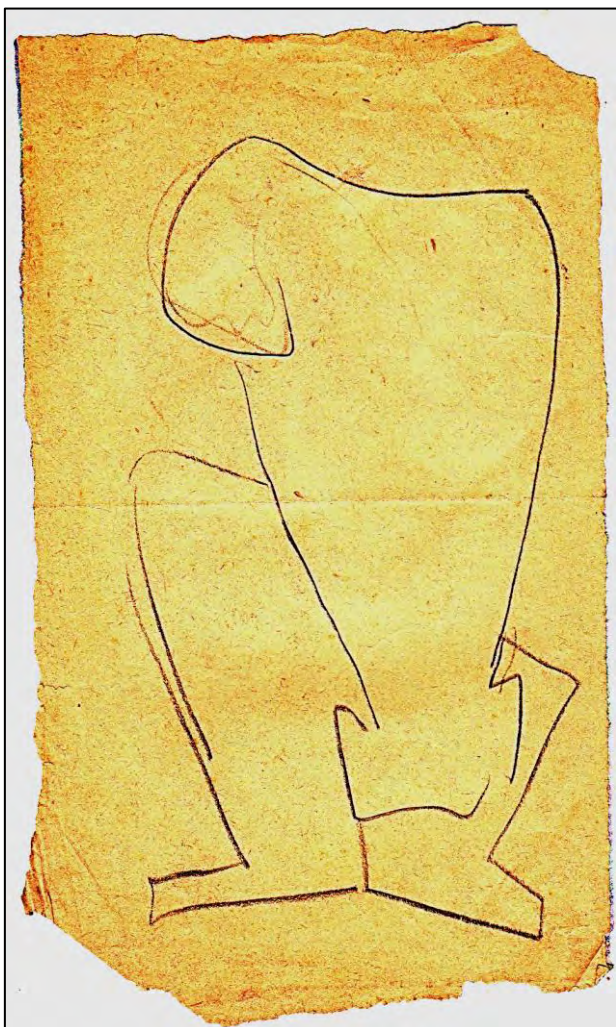
**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

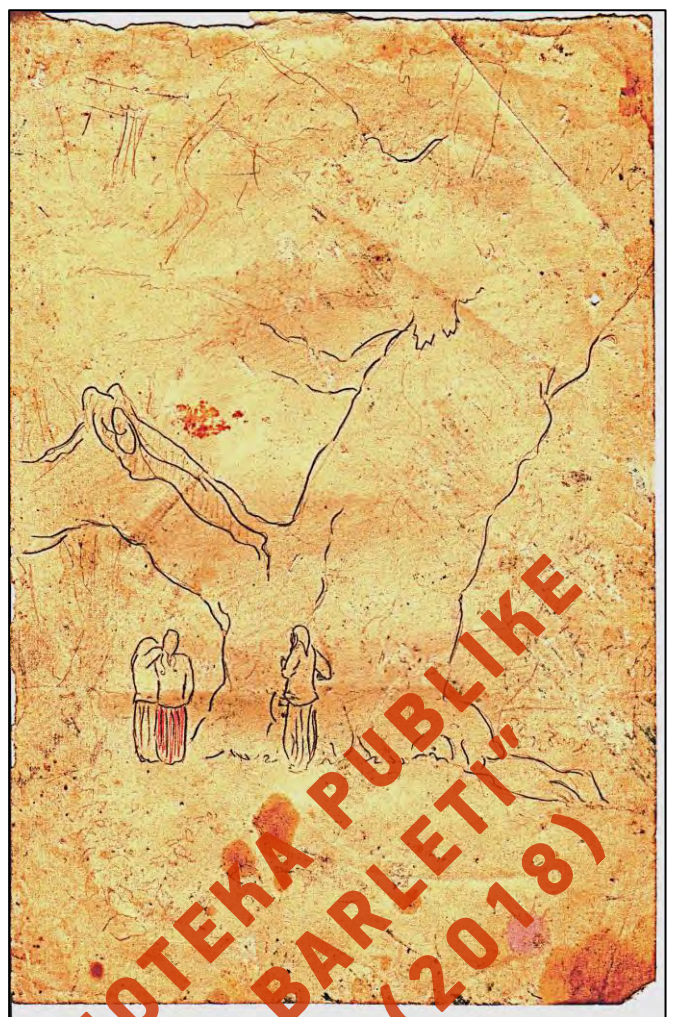
Skicë për gdhenjën, luftim me përbindësh

Gdhendje në rrajë shqope (kuckë),
Luftim me përbindësh.

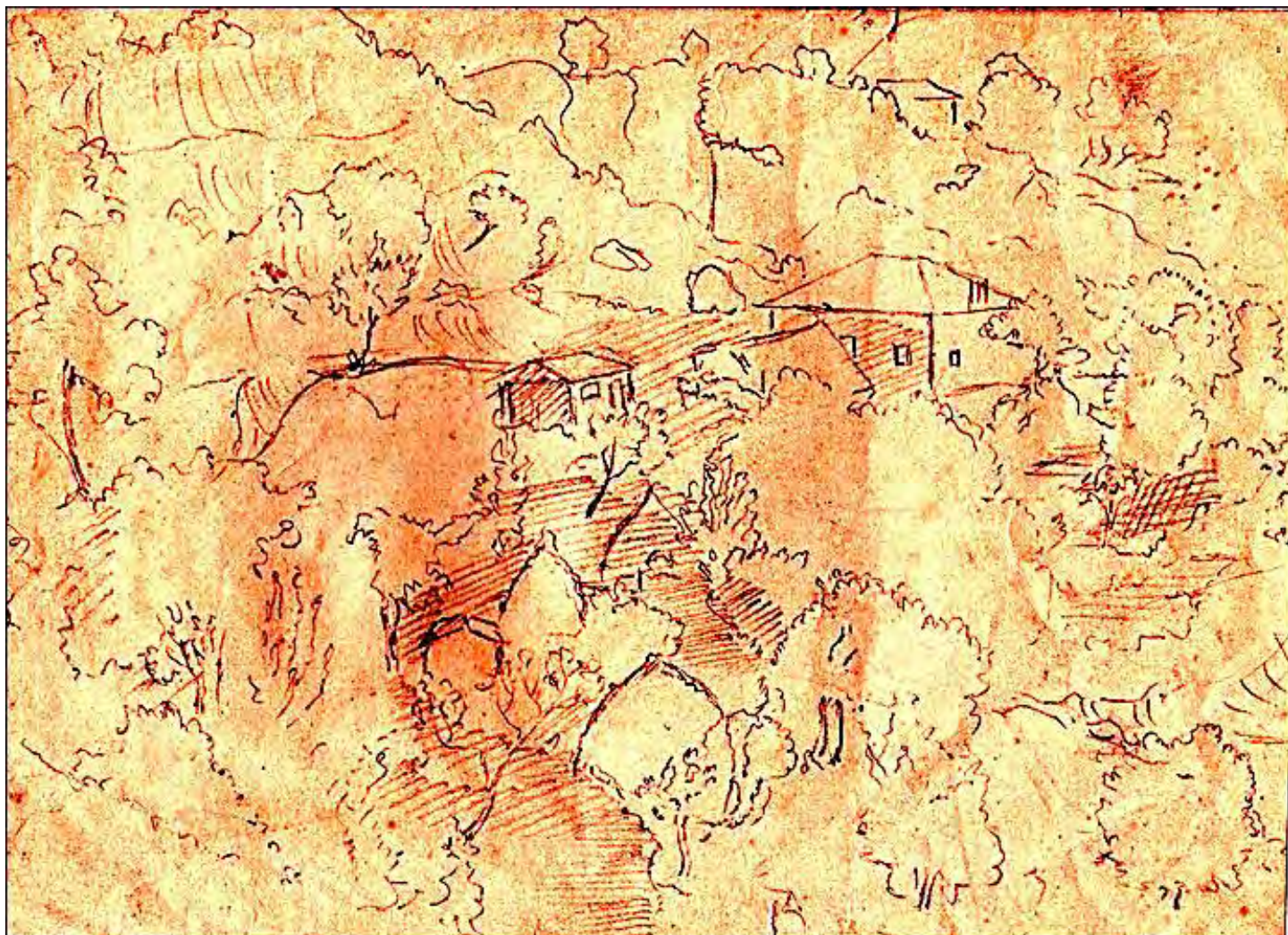

I burgosuri (projekt monumenti)

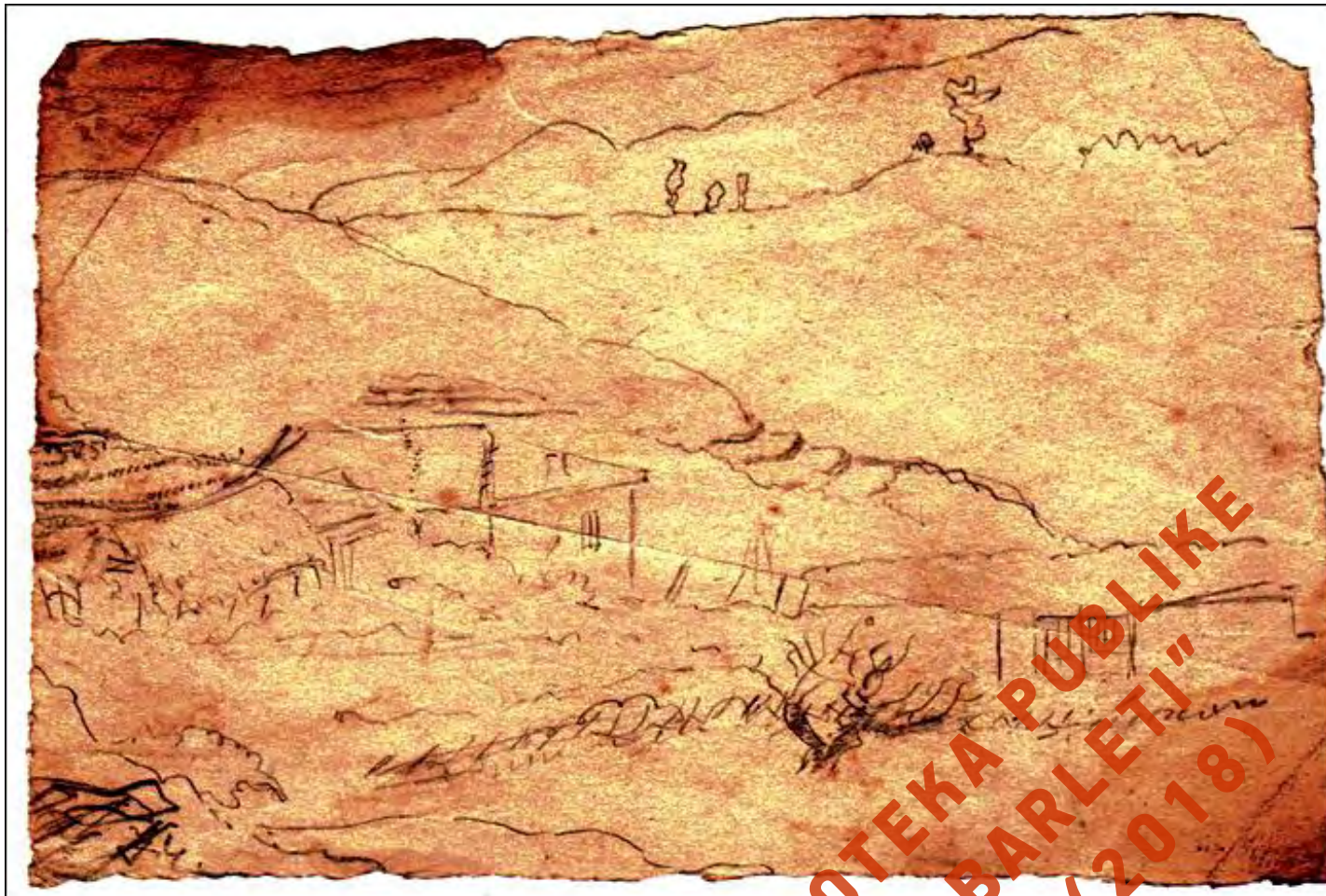

Rrapi madhështor shumëshekullor i Kuçit, dhe gra kuçiotë
për të neguar madhësinë e asaj peme vigane.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER (2018)

Kasolle nga 100 metra poshtë akmpit ndërtuar nga familjet që vuinin të takonin
njerëzit e tyre ne kohën e verës

Kasollët e familëve poshtë kampsit dhe pamjet maore.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Rrapat viganë të grykës së Kuçit,
ku kalonte perroi

Pas sgarës së hekurt të pamposhtur 45 vjet.

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

Kësaj gdhendje Guljelm Deda i kushtoi një poezi.

Luftim me përbindësh

Merr jete
cungu i shqopes
kucka
nga dora jote
artist
kaperthye me nje perbindesh
monstër
lufton trimi drague
me forcen e muskujve t'çelikle
nofullat ia çan
e ngordh
egersinen hukubete
q'aq viktima te pafajshme
hoqi kesaj jete
e mjera Shqipni
nji kulsheder gjakatare
te ka mbërthye
te ka gllaberue
bijt ma te mire
ti ka farue
por ka burra
ka trim mbi trimat
Gjergj Elez Ali
të ri
qe nuk mposhten kurre
fulqite me ia shkallmue
bishes monster
te tmerreshmes lubi
qendresen tone
n'ate skulpture
ke skalite
te heshtun e te vuetun
kundershtimin tone
ke simbolizue
me tehun e nji thike
aq bukur
histori ke shkruie
pa germa
pa fjale
luften e se mires
kunder se keqes
ke perftyruie
artistet jane profete
n'ate veper
fundin ke parashikue
te perbindeshit gjakatar
njashtu
fulqishe zberthye
ka me mbarue !

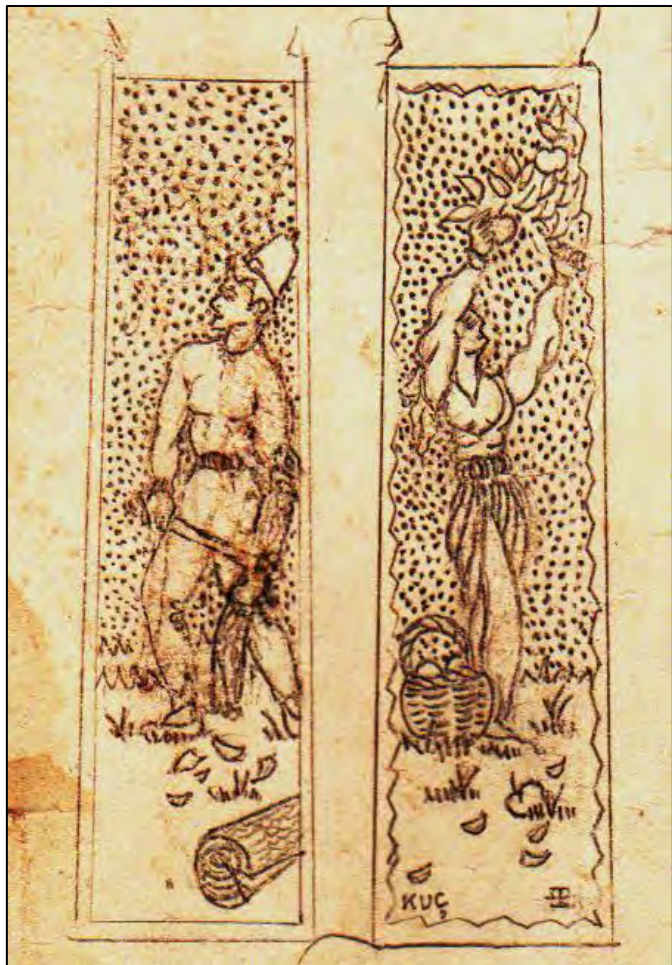
Vizatimi nga u gdhend çibuku

Çibuku Prometé

(nga Guljelm Deda kushtue Lek Pervizit qe i kishte dburue nje çibuk shqope ku kishte skalit Prometeun e lidhun, ne kampin – burg te Kuçit te Kurveleshit, 1957)

Tym e flake nxierr çibuku prej shqope
gdhendun me mjeshtri te rralle
Prometeu asht aty skalite
me pranga e vargoj lidhun pas shkambit
dhe zhgaba
kthetrat e ngulme mbi ate trup ciklopi
kah ia copton melçine me sqepin çelik
zjarrin jetedhanes
u a grabiti zotnave t'Olimpit
ky fatos i te gjitha kohnave
me guxim mbinatyror
me forcen e vetmohimit
per te ia dhurue njerezimit
dore artisti
skaliti trupin e ketij pishtari te qytetnimit
ne nje cung shqope
dore e nje te burgosuni
i denje te quhej bir i Prometeut
(bijt e tij ishim ne te gjithë)
qe protesten e vet
protesten tone
vetmohimin e qendresen
perftyroi
ne nje lulle te thjeshte
daltoi
nuk ka pranga qe te lidhin mendimin
qe te ndrydhin frymezimin
qe te mberthejne shpirtin
edhe n'ato burgje mizore
u shkruen
vizatuen
skaliten
ne leter
gur
dru
vepra te perkryeme
vepra tronditese
t'amshueme
ne kete çibuk shqope
ku ndizet zjarri i pashuem i Prometeut
or artisti i burgjeve
me durim e perkushtim te vendosun
me tehun e mprefte te nje thike t'kaliton
ne farten e krahnorit
ke gdherdun
kampionin e lirise
qe nden shokuj e kohnat
mbetet heroi ma i madh i njerezise
dhe heroi
frymëzuesi
ma i madh
yni
te lumte !

Kuç, 1957.

Skica për pllakëza me dru shqope për pirografi figurash kuçiotësh, dhuruar Prof. Ramadan Sokolit, me vëllain e të cilit Ibrahim Sokolin ndanim dhomën në atë kamp.

I ri kuçot me kostum tradicinal, akuarel, Kuç 1957

Skicë për gdhendje në rrejë shqopë (kuckë)
Grue kuçiote me bucelë uji, laps, Kuç 1956

Vajza kuçiote me veshje tradicionale

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Mali i Çikës, në fund të grykës Kurveleshit, laps , Kuç, 1957.

Mali i Çikës, akualet Kuç, 1957

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Terror e mizori

Një mjegull e përmortshme
një mjegull e përgjakshme
mbi gjithë vendin
terr
e nëpër terr e terr rreshqasin hije
shpirtna t'arratisun të mallkuem
e nëpër terr e terr një heshtje e randë
që të len pa frymë
ashtu
haru

hije lugetnish nëpër rrugët
hijet e xhelatëve
vijnë vërdallë
çdo shtëpi përgjon me frikë
me ankth e brengë
llahtar

befas
një trokitje dyersh
aq shurdhuese
një potere prangash
aq e vrazhdë
gulçasin kamionët
të tronditun
breshën
hapa policësh
mbi kalldram
sigurimi
tmerr !

burrat i kanë lidhun
trimat i kanë prangue
po duen trimat për me i vra
po duen trimat për me i pushkatue
mizorisht
vajë nanash të mjera
vaje nusesh e motrash të ngrata
vajë i ngashruem fëmijesh jetima

edhe muret e shtëpive
qajnë
edhe gurët e kalldremëve
qajnë
edhe makinat e kaminonat
qajnë
veç përbindëshi qesh
gajaset
si oktapodh hukubet i ndyre
zgjat krahët gjarpij - shushunja
që shtrydhin pa mëshire
viktimat e shkreta
shtrydhin
shtrydhin
viktimat e pafajshme

lot në sytë e nanave
lot në sytë e motrave
lot në sytë e nuseve
lot në sytë e fëmijve.
gjak në sytë e xhelatëve

gjak mbi ballin e katilëve
gjak mbi duert e vrasëve.
krisma pushkësh mortore
në breg të lumit
gjak në ujn timermbuna
lot në zemrat e nanave
batare plumbash
mbi gjokset e trimave
gjak mbi zallishtën e bardhë
lot në zemrat e motrave
tyta të zjarra mbi ballin e herojve
gjak mbi ranishtën e shkrihtë
lot në zemrat e fëmijëve

përhapet jehona e përfrikshme
tronditën malet e fushat
llahtar
nje za buçet i fuqishëm
një thirrje
ma e fortë se krisma e armëve
ma e forte se breshëria e plumbave:
Rrofte Liria!

dridhet zemra e tiranit përbindësh
tmerrohet
monstri ngrin i ngërdheshun
ushqye me gjak
zhytun ne gjak
se fundit hesht
infarkt !

Zbrazëti

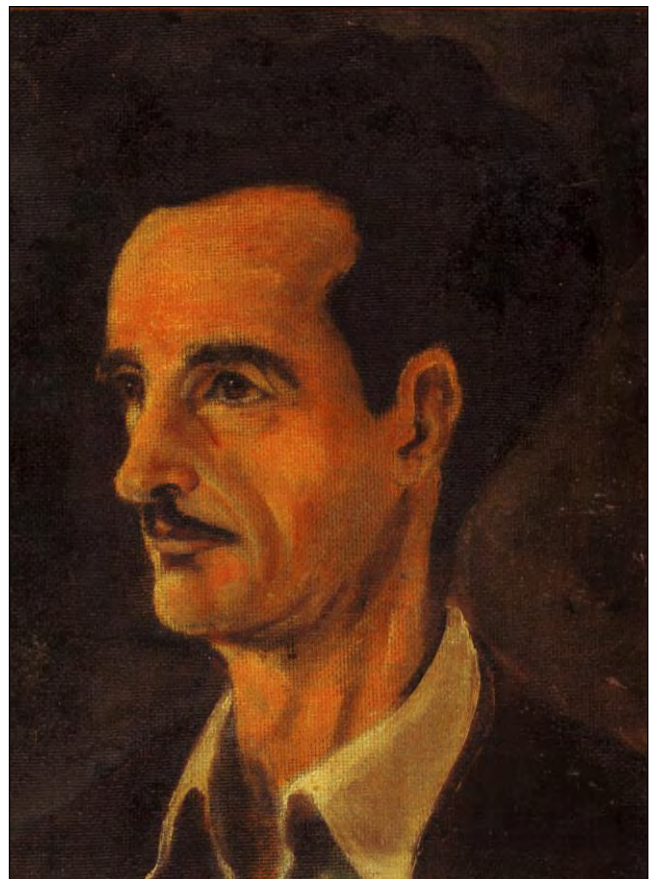
Bora bie
e bardhë e papërllyeme
dhe ndotët e nxihet
prej çthurjeve të njerëzve
dhe skuqet
prej gjakut të viktimave
dhe kthehet në akull kallkan
prej mospërfilljes
kthetra të ftohta
kanë mbërthye njerëzit
(dimën i madh)
dielli qëndron i strukun
mbas shtëllungave të zeza të reve
dashunia përdaret nëpër shigjetë e harresës
një natë e gjatë dhunane
mbështjell rruzullin tokësor

n'errësniën e llahtarshme
të kalamenclun
i shtrijnë duert njeni-tjetrit
zbrazëti hapet para nesh
e përfrikshme
shtrijnë duert për të gjetë një mbështetje
atje ku ka vetëm humnerë!

Periudha e Lushnjës – Pluk, 1958-1990

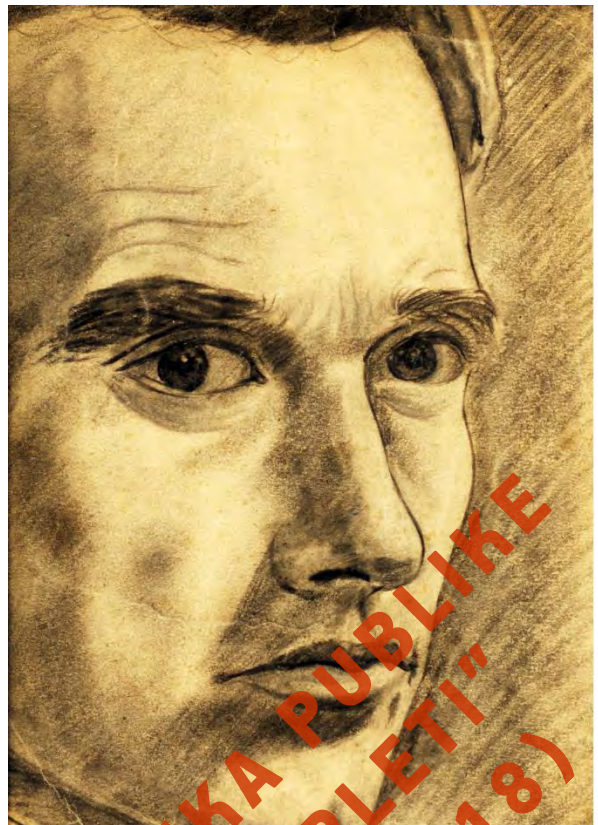
Portret i mamës, Pluk, 1964.
Vaj në beze.

Portret i vëllait Valentin, Pluk, 1962.
Vaj në fibër.

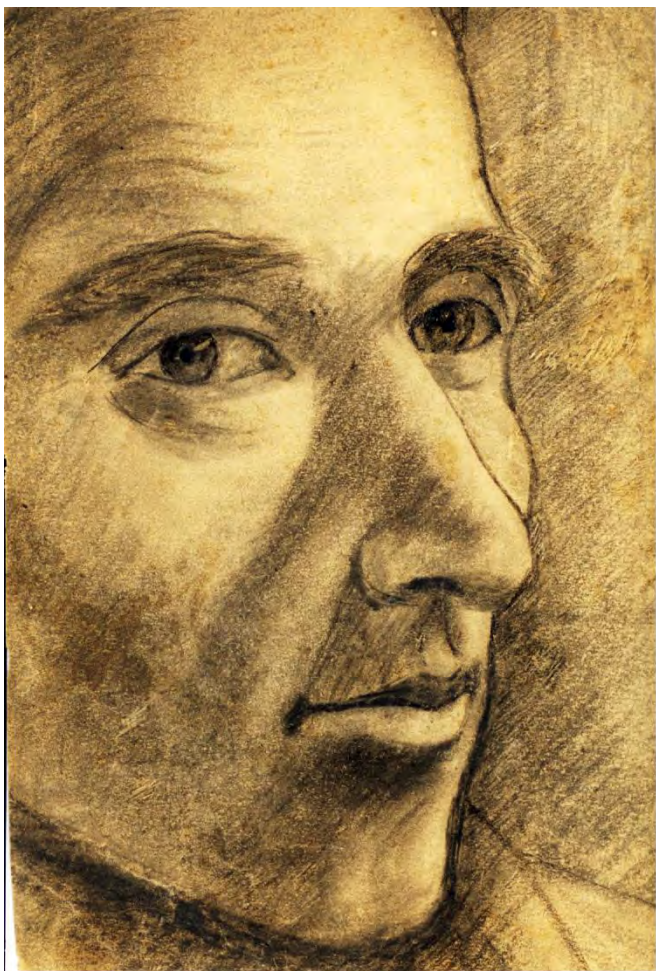

Autoportret, Pluk, 1962
Vaj në fibër

Autoportret me thëngjill, Thëngjill, Gradishtë, 1964

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Portret Vëllait Genc,thëngjill, Gradishtë, 1964.

Portret i vëllait Genc, thëngjill, Gradistë, 1967

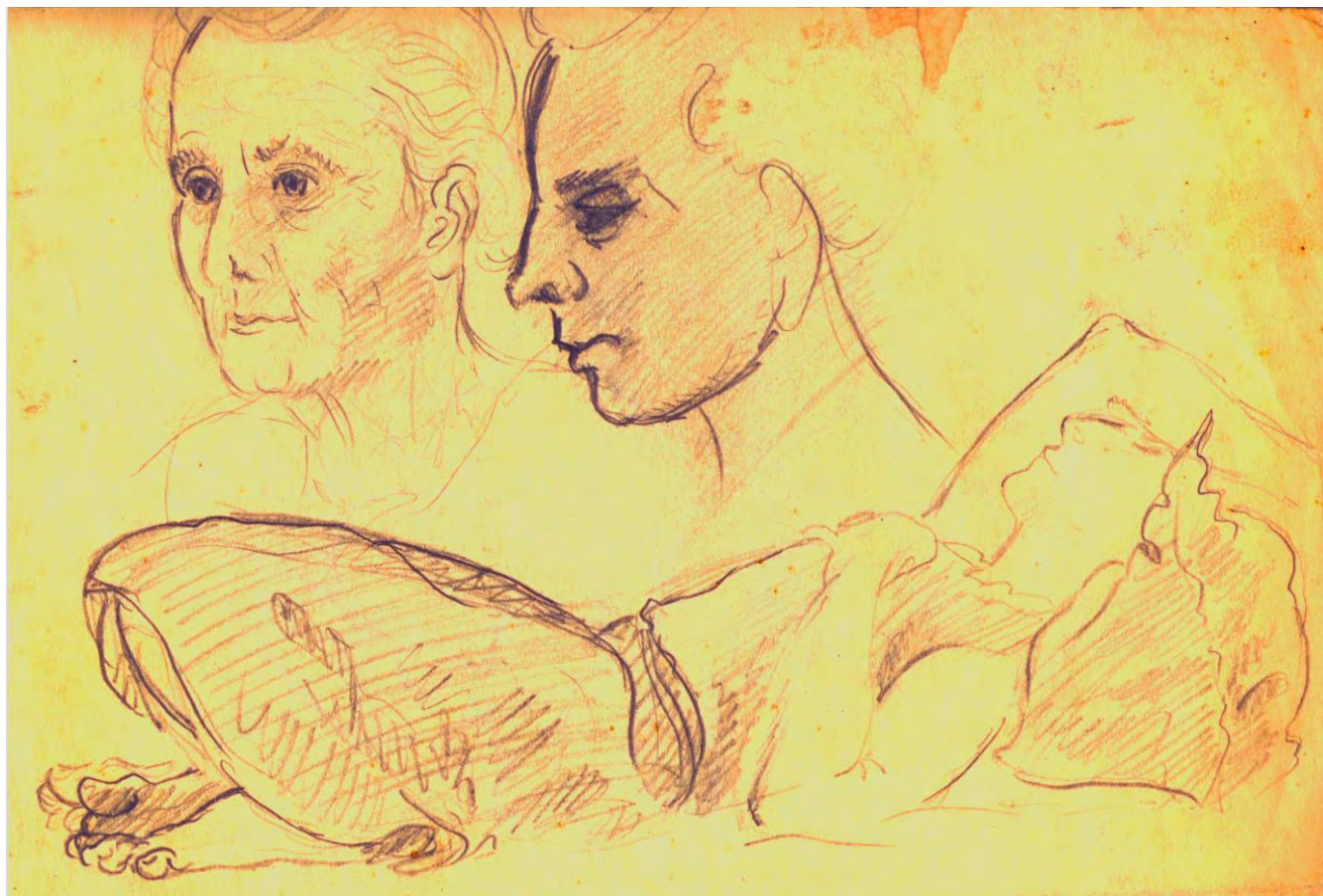

Grueja ime, Gjulina ose Beba, laps, Pluk, 1966

Grueja ime Beba dhe fëmijë, laps.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Mama, një kojshije dhe maman duke pushuar
Gradishtë 1972, laps.

Skicë projek tabloje, sskënë luftimi, laps, Pluk, 1970

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

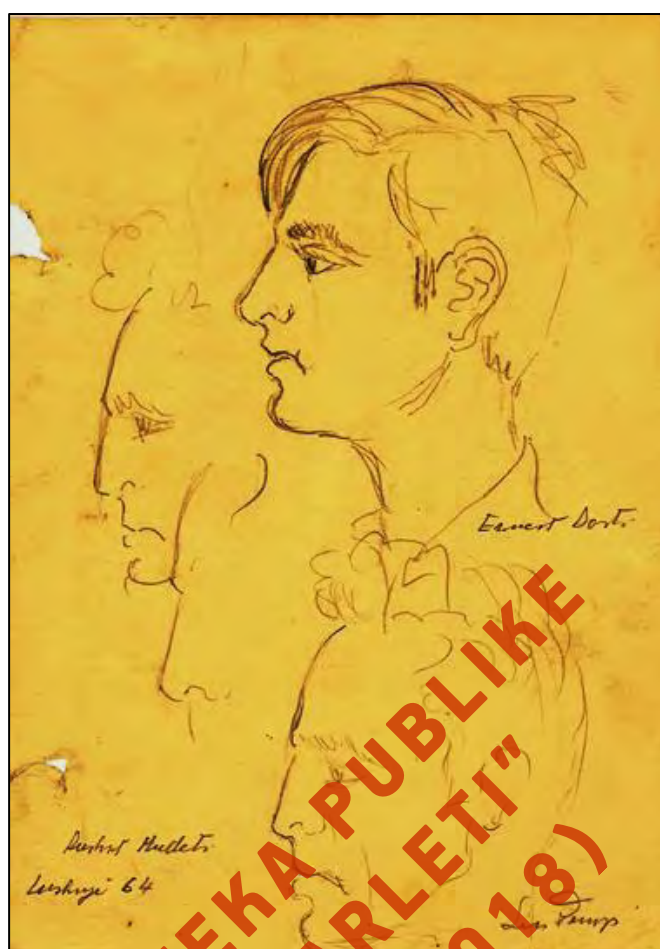
Dy mbesat Eva dhe Edi, Pluk, 1960, laps.

Vajzë e internuar, laps Pluk, 1964,

Mbesa Eva, laps, Pluk, 1974

Ernest Dosti e Rusht Mulleti, laps, Lushnjë, 1964,

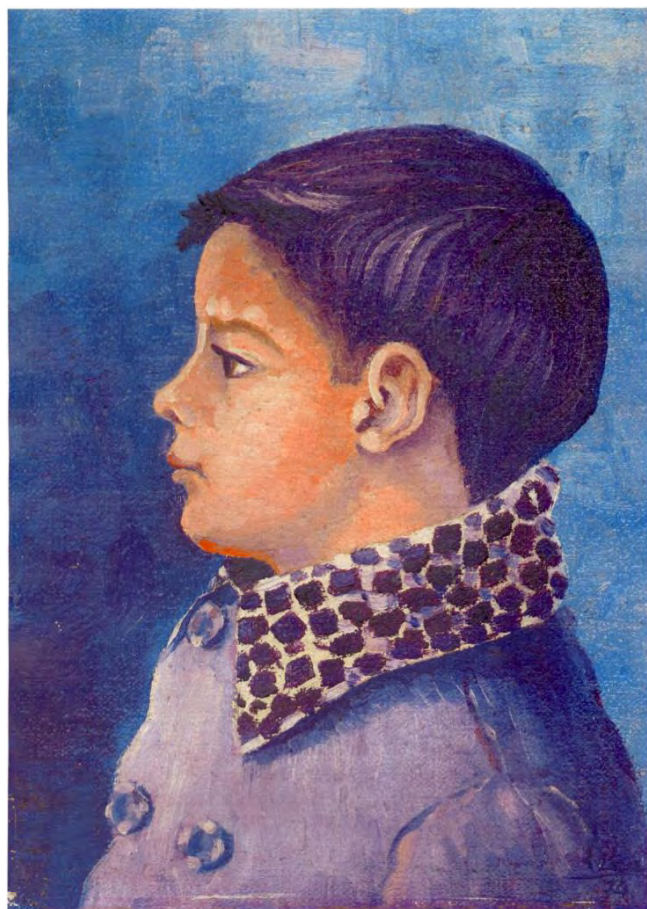
BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Gjulina (Beba), vaj mbi fibër,

Djalë dytë, Dorian, vaj mbi kanavac, Pluk, 1973

Djalë parë, Leonard, vaj mbi kanavac, Pluk, 1973.

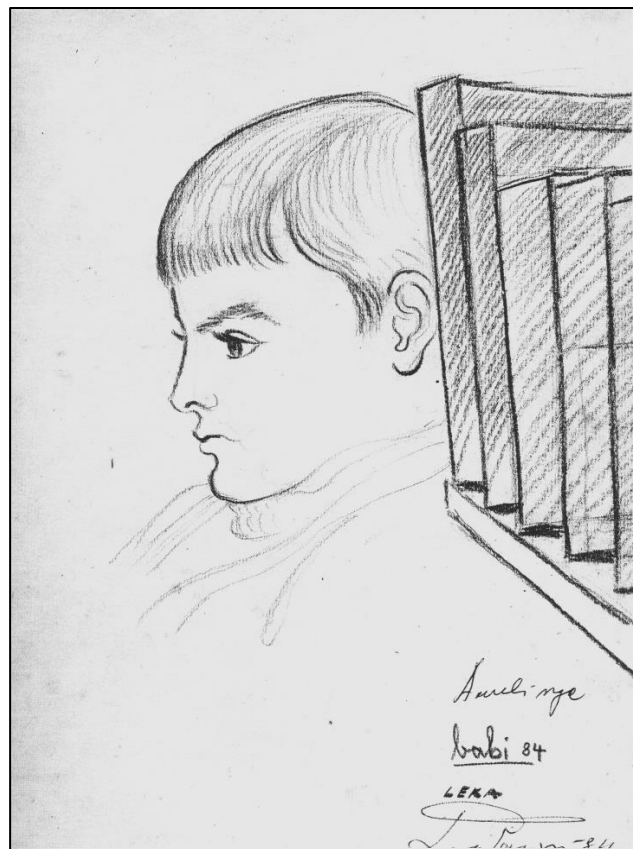

Djalë tretë, Aurel, laps, 1973

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Aureli, ide për gravurë mbi xham, Pluk, 1974.

Djali vogël Aurel, laps, Pluk, 1984

Beba duke punuar tiko, laps, Pluk, 1978.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Dantes

Dante
Dante
poet i pavdekshëm
ku ishe?
në këtë ferr tokësor
nuk u duke
me përshkrue
me ato vargje të përkryeme
atë skëterrë
që nuk mundet me përfytyrue mendje njeriu
ku njeriu kthehej n'eshtna skeletike
dh'eshtnat në pluhun
në hiç
apo nuk gjete një shoqnues të lavdishëm
një Virgjil tjetër ?
prandaj atë udhëtim nuk e ndërmore
nëpër humnerat e pafund të llahtarit
lemerinë me ndigjue
të nanave
për fëmijët që përpëliteshin
ndër kthetrat kockore të vdekjes
lemerinë
e një poplli të tanë
që zvarritej
për një kothere buke
të hedhun
siç kockë që i hidhet qenit
poetinj tonë të quenim,
që torturat e ferrit tand
aq tronditës ke përshkrue
që ngjanin me toturat
që ne pesonim
në një sketerrë të vërtetë
dhe jo si e jotja
fantastike
hamëndore

Dante
Dante
poet i pavdekshëm
ku ishe ?

Dëshpërim

Lëkundet shpirti i shqëtsuem
n'errësinën
e këtij shekulli absurd
absurde
padrejtësitë
absurde
barbarizmat

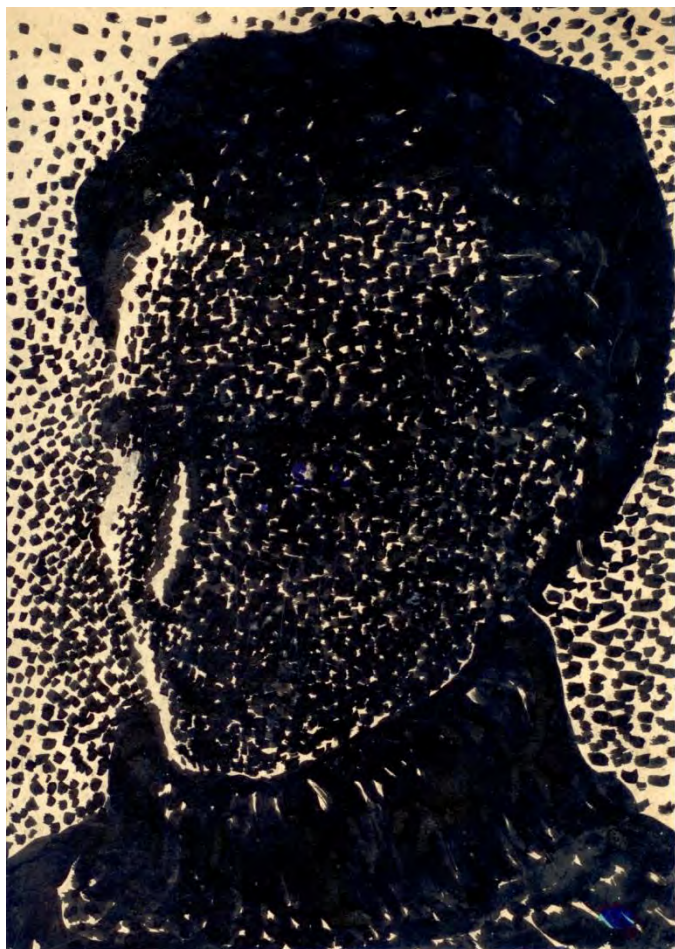
mbi brigjet ranore të kohës
shkelin hapat tona
kërkojnë të lajnë
gjurmët e kujtimëve
që i fshin era parreshtun
që i fshijnë dallgët e detit
në çdo çast

shtrijmë duert drejt qiellit
lutës
me dëshpërim
në rrjedhjen e lotëve
shkruhën lutjet tona
në rrjedhjen e gjakut
fiksohet fati ynë.

nanë Shqipni
nanë e shejte
nanë shekullore
nane e mëshirshme
e kombit mbarë
kthej sytë nga bijt e tu
të syrgjynosun
të prangosun
në prehnin tand
na merr
na mbron
në ate prehën
bujar
në krahët e tu
në dashninë tande
në dhemshurinë tande
kërkojmë
tashma
shpëtim !

Valle makabre

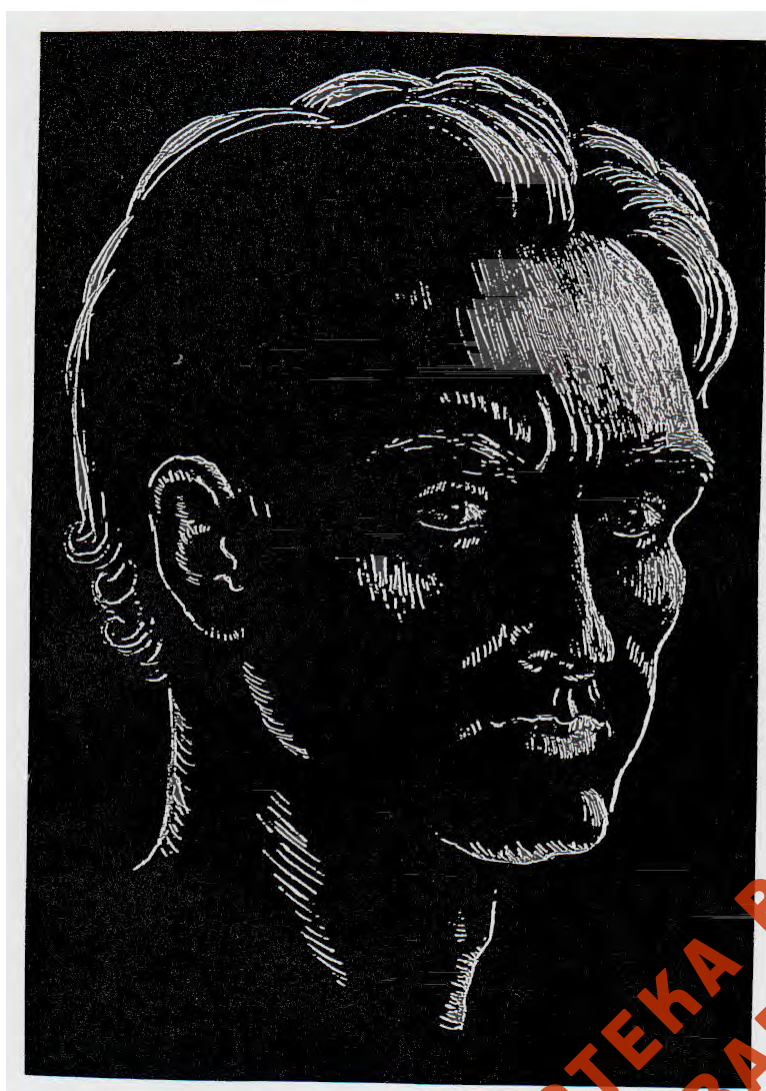
Re të zeza prej stepave të Azisë
prej Siberisë së akujve
të ngarkueme me mbrapshtina
të ngarkueme me stuhi të përgjakshme
plot kokalle të coptueme
mise të sakatueme
si nëpër guvat e skëterrës
sillen rrotull shpirtinat e mallkuem
dreqnit
të mishëruem në xhelatë
ë katilë
me valle makabre
me rite makabre
me gosti makabre
nën dritën e flakadajve
lëkunden
hijet e zeza të dëmonëve
hukubetë
të skëterrës
që pijnë e denën
në kupat - kafka plotpërplot me gjak
në kafkat - lupa plotpërplot me lot
denjë e përbindshme!
ju
qënje të përçudme
të tumbave siberiane
xhelatë të trojëve shqiptare
kasapë të njerëzimit
vrasës katila
çfarë ma mentoni ma të turpshëm
se monstra e përbindësh?

Autortret me tush, Pluk, 1978

Autoportret me laps, Pluk ; 1980

Autoporret, gravurë në xham, Pluk, 1982
Punim special e unikal i papërdorur prej asnjë artisti.

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

Kodra e Gradishtës, vaj në kapak libri, 1960, 19 x 14 cm.
Vend internimi.

Gradishtë, kisha e Shëna Premtës, afër kampit, të internimit, vaj mbi kapak libri, 1960, 13 x 8 cm,
para se te shembëj nga komunistët në 1967

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Kampi i izolimit Kuçit, vaj mbi kapak libri, 1960, 13,5 x 8,5 cm.

Kampi i Gradishtës, në një zonë moçalësh, ku do të punonin të internuarit, vizatim, laps, 1964.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Karavastaja, vizatim për tablo, 1975.

Studim kuajsh në vrapim për tablo betejë të Skënderbeut

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Punimet e mëposhtme tregojnë se Lek Pervizi ishte nje piktor i mirëfilltë, veçse i dënuar dhe ndaluar gjithë kohën e dënimëve. Gjithe punimet janë kryer në kushte internimi dhe pa asnje konditë të përshtashme, thuaj të pamundshme.

Natyrë e qetë, me lule fushe, vaj mbi karton, Pluk, 1964.

Viti Ri 1974, Pluk, vaj në kanavac, 40 x 40 cm

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Skenderbeu, rabllo, vaj mbi kanavac, 100 x 80 cm, Pluk, 1980
Mungon foto me ngjyra. Ruhet pranë familjës, Mullaj Pluk.

Mungon foto me ngjyra

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Lek Pervizi : Beteja historike e Fushë Kuqës poshtë Milotit që u quejt e Albulenës, ku shqiptarët me Gjergj Kastriotin Skënderbeun në krye, korrën një fitore të bujshme kundra Turqëve, më 2 shtator 1457. Sipas përshkrimiut të Dhimitër Frangut, biografi i parë i Skënderbeut, 1480.

Vaso me lule e kitarrë, vaj mbi fibër, 100 x 80 cm, Pluk, 1964.
Pikturën arrita ta nxier kur u larguam në Belgjikë dhe ajo rihët pranë një familje , të cilës ia kisha dhuruar në shej miqësie.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Vizatime për librin me poezi nga burgjet e kampet « Gjurmë të Humbura »
paraqitur edhe ne botimet në gjuhë të huaja.

Tinguj të kobshëm (Autoportret)

Portopaleromo burg mizor

Holokausti i fëmijëve, Tepelenë

Mater Doloriosa

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

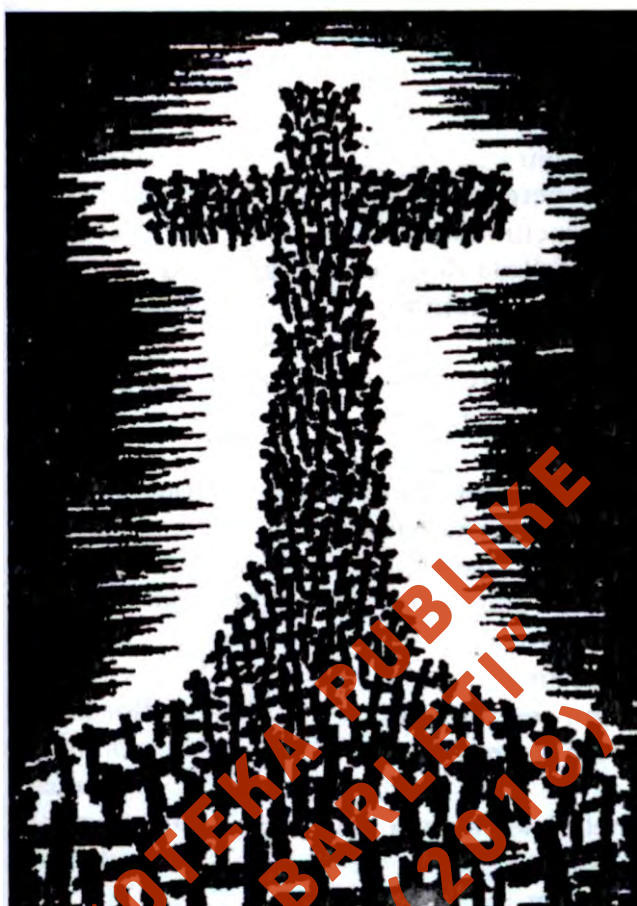
Pesha e randë vrasëse e qizizmës së diktaturës

Masakrat e terrorit komunist

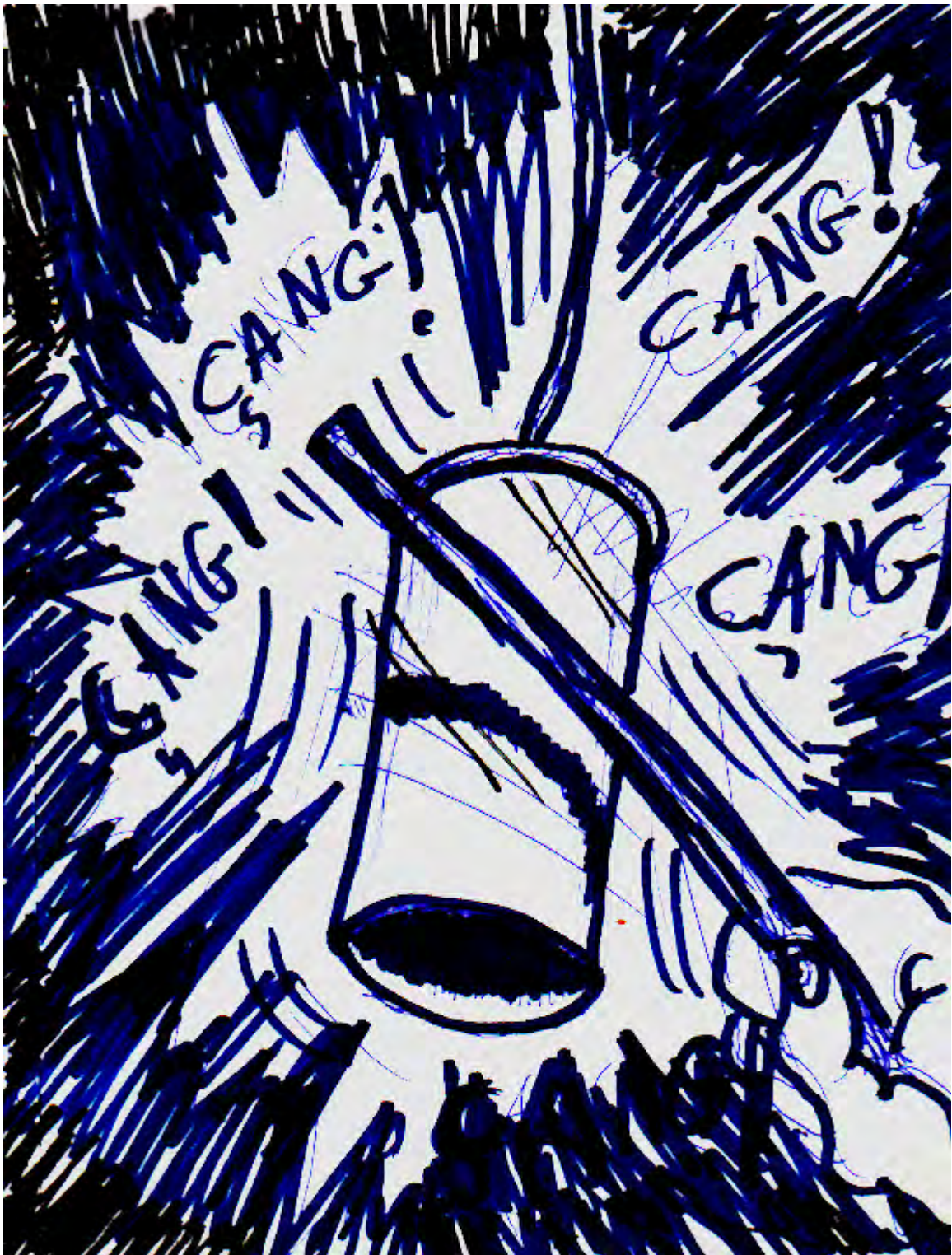

“Krisht i kryqëzuar” - “Kufomë e gjallë”
Thirrje e mjekut, Tepelenë, 1951.

Monumenti i shekullit njëzet

BIBLIOTEKA PUBLIKE
“MARIN BARLETI”
SHKODER (2018)

Çanga shurdhuese e apelit të mengjesit, përciellëse e angarive dhe vujetjëve të përditshme të internuarve në kampin e Tepelenës

Këto ishin gjithçka që kemi mundur të shpëtojmë nga ajo kohë që s'të linte të shpresoj për shpëtim. Por që në sajë të këtyre vizatimeve u bë i njohur kampi i tmerrshëm i Tepelenës dhe kampet e tjere që qendruan funksionues gjithë kohën 1945- 1991, 45 vjet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Mizoritë e komunizmit në Shqipëri, përkrahjet, vrasjet, ekzekutimet, burgjet e internimet, masakrat e vutjet janë simbolizuar në figurën e Krishtit, të Kalvarit e Golgotës së tij, që kemi trajtuar në këtë portret të stilizuar si një mozaik njyrash për të dhënë çastin e kryqëzimit e kunorizimit me gjëmba . Prandaj në popull thenja për të burgosurve e internuarve, “ të munduarit si Krishti”.